

Eerste Kamer *der Staten-Generaal*

Jaarbericht Eerste Kamer

Parlementair jaar
2015 - 2016

<i>Inleidende beschouwingen</i>	3		
1 De Eerste Kamer in Nederland en in Koninkrijksverband	7	2 De Eerste Kamer in internationaal verband	31
1. <i>Gebruik van bevoegdheden</i>	8	1. <i>Parlementaire dimensie EU-Voorzitterschap</i>	32
1.1 De Eerste Kamer als medewetgever	8	2. <i>De Eerste Kamer en Europa</i>	39
1.1.1 Verworpen en aangehouden wetvoorstellen	8	3. <i>Parlementaire diplomatie</i>	41
1.1.2 Gevolgen van amendementen uit de Tweede Kamer	10	3.1 Uitgaande bezoeken	41
1.2 De Eerste Kamer als controleur van de regering	12	3.2 Inkomende bezoeken	45
1.3 Consulatie van deskundigen	14	3.3 Interparlementaire fora	48
2. <i>Toetsingskader en -criteria</i>	16	3 Communicatie en voorlichting	53
2.1 Rechtmatigheid	16	1 200 jaar Eerste en Tweede Kamer	54
2.1.1 Fundamentele rechtsbeginselen en grondrechten	16	2 Parlementaire dimensie EU-Voorzitterschap	59
2.1.2 Staatsrechtelijk institutionele aspecten	17	3 Eerste Kamer online	59
2.1.3 Toetsing aan internationaal recht	18	4 Onderwijsprojecten	60
2.2 Uitvoerbaarheid	20	4 Bijlagen	62
2.3 Handhaafbaarheid	22	1. <i>Samenstelling fracties in 2015-2016</i>	63
2.4 Wetsystematiek en wetgevingsproces	25	2. <i>Commissies</i>	66
2.4.1 Samenhang van wetgeving	25	3. <i>Eerste Kamer in cijfers</i>	67
2.4.2 Vooruitlopen op wetgeving	27		
3. <i>Koninkrijksrelaties</i>	28		

Inleidende beschouwingen

Het parlementair jaar 2015-2016 was in meerdere opzichten een bijzonder jaar. Zo vierde de Eerste Kamer samen met de Tweede Kamer haar tweehonderdjarig bestaan en organiseerden de beide Kamers de parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap. Het was ook het eerste volle parlementaire jaar waarin de op 9 juni 2015 geïnstalleerde Kamer haar rol als medewetgever en controleur van de regering vervulde.

In het afgelopen parlementaire jaar deed zich, als gevolg van de uitslag van de verkiezingen voor de Provinciale Staten van 18 maart 2015 en voor de Eerste Kamer van 25 maart 2015, de in de politieke geschiedenis van ons land tamelijk unieke situatie voor dat de aan de regeringscoalitie verwante fracties slechts over 21 van de 75 zetels in de Eerste Kamer beschikten. De regering moest dus voor ieder wetsvoorstel ook de steun weten te verwerven van diverse oppositionele fracties. Niettemin stond het werk van de Eerste Kamer in het verslagjaar onverminderd in het teken van het beoordelen van wetsvoorstellen op rechtmatigheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid. Als laatste schakel in het wetgevingstraject bekijkt de Eerste Kamer grondig in hoeverre een nieuw wetsvoorstel bestaande wetgeving aanvult of verbetert. In plenaire debatten – maar vooral in schriftelijke rondes – stellen Eerste Kamerleden (soms kritische) vragen om zoveel mogelijk helderheid te krijgen over de bedoeling en uitwerking van een wetsvoorstel. Ook kunnen meer principiële vragen op het terrein van rechtmatigheid of rechtsstatelijkheid worden uitgediept. De bijzondere politieke verhoudingen in de Eerste Kamer hebben niet tot een toename van het aantal verwerpingen van wetsvoorstellen geleid.

Het afgelopen parlementaire jaar heeft de Eerste Kamer een aantal interessante casus behandeld. Hieronder licht ik enkele bijzondere onderwerpen voor u uit.

Medewetgever en controleur

De Eerste Kamer heeft in het parlementair jaar 2015-2016 bij verschillende gelegenheden bezwaar gemaakt tegen begrotingsvoorstellen van het kabinet. Zo vroegen meerdere fracties in december 2015 bij de behandeling van het Belastingplan om aanvullende maatregelen op het gebied van werkgelegenheid, vergroening, lagere lasten op arbeid, aanvullende koopkrachtrepatrië voor ouderen en het eerder ontzien van kleine spaarders. De verzoeken leidden tot een novelle, waar de Eerste Kamer na een spoedbehandeling nog voor het Kerstreces mee instemde.

Ook de begroting van Veiligheid en Justitie leverde kritiek op in de Eerste Kamer. Zowel tijdens de Algemene politieke beschouwingen in oktober 2015, als tijdens de begrotingsbehandeling in december 2015, als bij de behandeling van de supplettoire begroting in juli 2016 werden de financiële problemen bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie en de achterblijvende prestaties bij de ketenpartners meerdere malen kritisch onder het licht gehouden. De kritiek leidde niet tot verwerping van het begrotingsvoorstel, aangezien dit de begroting van het ministerie verder onder druk zou zetten. Wel vroeg de Eerste Kamer in een motie aan het kabinet om de begroting aan te passen.

Van de 236 wetsvoorstellen die de Eerste Kamer in het parlementair jaar 2015-2016 behandelde, heeft zij er twee verworpen. Het eerste betrof een initiatiefwetsvoorstel dat het mogelijk maakte om publiekrechtelijke rechtspersonen strafrechtelijk te vervolgen. Een meerderheid van de Eerste Kamer maakte bezwaar tegen de gelijkschakeling van publieke en private rechtspersonen, gezien de bijzondere positie en verantwoordelijkheid van de (centrale) overheid. Na een intensief plenair debat sneuvelde het wetsvoorstel.

Het tweede wetsvoorstel dat verworpen werd, betrof de Elektriciteits- en gaswet. Hierin waren de afspraken van het Energieakkoord vastgelegd. Bij de behandeling van dit wetsvoorstel maakten diverse woordvoerders ernstig bezwaar tegen de eigendomssplitsing van distributiebeheerders. De Kamer vroeg de regering zelfs bij motie om de bepalingen rondom splitsing pas in werking te laten treden als de EU dit aan lidstaten verplicht. De Minister van Economische Zaken uitte ernstige bezwaren tegen deze motie en gaf aan dat het splitsingsgebod ook bij verwerping van het wetsvoorstel in stand zou blijven. Desalniettemin werd de motie aangenomen en het wetsvoorstel verworpen. Drie maanden later nam de Eerste Kamer een nieuw wetsvoorstel aan, waardoor een deel van het oorspronkelijke wetsvoorstel alsnog in werking kon treden.

In een ander geval leidden sterke bezwaren uit de Eerste Kamer ertoe dat de behandeling werd aangehouden. Dit betrof het wetsvoorstel eigen bijdrage veroordeelden, over de gedeeltelijke doorberekening van de kosten die de overheid maakt voor de vervolging van de dader en de zorg aan slachtoffers. Dit gaf aanleiding tot een grote hoeveelheid inhoudelijke en fundamentele vragen. Volgens een aantal woordvoerders kon de eigen bijdrage als een extra straf worden gezien, hetgeen in strijd is met het *ne bis in idem*-beginsel. Na de eerste termijn van de kant van de Kamer verzocht de minister de Eerste Kamer de verdere behandeling van het wetsvoorstel aan te houden. De behandeling werd voortgezet in het parlementair jaar 2016-2017.

Herdenking Piet Steenkamp op 26 januari 2016.

Een andere bijzondere situatie deed zich voor bij de behandeling van een wijziging van de Mediawet. De door de Eerste Kamer gesignaleerde gebreken in het wetsvoorstel leidden tot maar liefst 25 toezeggingen van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De staatssecretaris zegde toe dat een aanzienlijk deel van de bepalingen (over de landelijke publieke omroep) niet in werking zou treden en beloofde een nieuw wetsvoorstel in te dienen. Om de bepalingen over de regionale omroepen toch alvast te kunnen uitvoeren, vroeg de staatssecretaris de Kamer om het oorspronkelijke wetsvoorstel reeds aan te nemen. Hoewel de meerderheid van de Kamer instemde met deze procedure, was de gekozen constructie niet onomstreden.

Internationaal en historisch perspectief

Het parlementair jaar 2015-2016 gaf de Eerste Kamer gelegenheid om haar werk in internationaal en in historisch perspectief te bezien. Het internationale perspectief kwam naar voren bij de organisatie van de parlementaire dimensie

van het Nederlandse EU-Voorzitterschap. Gedurende de eerste helft van 2016 organiseerden de Eerste en Tweede Kamer zes conferenties voor collega-parlementariërs uit de lidstaten van de Europese Unie. De inzet daarbij was om samen met andere nationale parlementen en het Europees Parlement te bouwen aan sterkere parlementaire controle op Europese besluitvorming. Juist nu veel zaken op Europees niveau geregeld worden, speelt effectieve parlementaire controle een grote rol. Daarom is het belangrijk dat parlementen in Europa hun krachten bundelen en samenwerken om hun rol zo goed mogelijk te vervullen.

Het historisch perspectief kwam naar voren bij de viering van 200 jaar Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hoogtepunt van deze viering was de Bijzondere Verenigde Vergadering op 16 oktober 2015 in de Ridderzaal. In het bijzijn van Zijne Majesteit de Koning en vele andere gasten werd in een met muziek en dans omlijste bijeenkomst enerzijds teruggekeken op de ontwikkelingen van de afgelopen 200 jaar en anderzijds vooruitgeblikt op de komende decennia.

Tijdens de viering kwam duidelijk naar voren dat de beide Kamers en onze vaderlandse democratie voortdurend in ontwikkeling zijn. Om het parlementair stelsel in brede zin ook voor de toekomst houdbaar te houden hebben de beide Kamers de minister-president per brief verzocht een Staatscommissie Bezinning Parlementair Stelsel in te stellen. De grondslag voor dit verzoek lag in een door de Eerste Kamer op 2 februari 2016 aangenomen motie en een toezegging van de minister-president tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen op 14 oktober 2014.

In het kader van ‘houdbaar maken voor de toekomst’ is dit jaar overeenstemming bereikt over de plannen voor de renovatie van het Binnenhof. Na vele gesprekken tussen de gebruikers van het Binnenhof (Eerste en Tweede Kamer, het Ministerie van Algemene Zaken en de Raad van State) met het Rijksvastgoedbedrijf is afgesproken dat de gehele renovatie binnen 5,5 jaar plaatsvindt. De Minister van Wonen en Rijksdienst heeft toegezegd de werkprocessen dusdanig in te richten dat de Eerste Kamer eerder kan terugkeren op het Binnenhof.

Voor nu blikken wij in dit Jaarbericht terug op het parlementaire jaar dat achter ons ligt. Ik hoop dat u daardoor enig inzicht verkrijgt over de wijze waarop de Kamer haar wetgevende en controlerende taak heeft vervuld, zowel op nationaal als op internationaal vlak.

Mr. A. Broekers-Knol

Voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal

1

De Eerste Kamer in Nederland en in Koninkrijksverband

1. Gebruik van bevoegdheden

Staatsrechtelijke positie: medewetgever en controleur van de regering

De beide Kamers der Staten-Generaal zijn door de Grondwet belast met zowel een wetgevende als een controlerende taak. Om deze taken uit te voeren, beschikken de Kamers deels over dezelfde bevoegdheden. Zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer heeft het recht van interpellatie, het recht van enquête, het recht moties in te dienen en het recht om schriftelijke vragen te stellen aan de regering. Daarnaast kan een commissie een mondeling overleg hebben met een minister. Naast de genoemde overeenkomsten bestaan ook verschillen in bevoegdheden tussen Eerste Kamer en Tweede Kamer. De Eerste Kamer mag, anders dan de Tweede Kamer, niet zelf wetsvoorstellen indienen (het recht van initiatief) en kan wetsvoorstellen niet wijzigen (het recht van amendement), maar alleen aannemen of verwerpen. De Eerste Kamer heeft voor alle wetsvoorstellen die haar bereiken een vetorecht. De Eerste Kamer kan zich dus concentreren op de tekst zoals die is vastgesteld na behandeling in de Tweede Kamer en in overweging nemen hoe die wet zal gaan werken in de praktijk. Na afweging van de voors en tegens kan de Kamer besluiten het wetsvoorstel te aanvaarden of te verwerpen.

1.1 De Eerste Kamer als medewetgever

1.1.1. Verworpen en aangehouden wetsvoorstellen

Opheffing strafrechtelijke immuniteiten publiekrechtelijke rechtspersonen

Op 10 november 2015 heeft de Eerste Kamer het initiatiefwetsvoorstel Opheffing strafrechtelijke immuniteiten publiekrechtelijke rechtspersonen verworpen. Met dit initiatiefvoorstel zou het mogelijk worden om ook publiekrechtelijke rechtspersonen, inclusief de centrale overheid, strafrechtelijk te vervolgen. Onder het huidige recht is de overheid slechts in beperkte mate strafrechtelijk vervolgbaar.

Tijdens de plenaire behandeling op 27 oktober 2015 werd door diverse woordvoerders bezwaar gemaakt tegen de gelijkschakeling van publieke en private rechtspersonen, gezien de bijzondere positie en verantwoordelijkheid van de overheid. Daarnaast waren er met name twijfels over de mate waarin het wetsvoorstel zou bijdragen aan een groter vertrouwen in de overheid. De Minister van Veiligheid en Justitie gaf tijdens het debat aan dat het kabinet zware

bedenkingen koesterde tegen het initiatiefwetsvoorstel uit de Tweede Kamer. Hij betoogde dat de beoordeling van het handelen van de overheid onder bestuurlijke dan wel politieke verantwoordingsprocedures moet vallen, waarbij bredere maatstaven gelden dan in het strafrecht.

De initiatiefnemers waren echter van mening dat politieke en strafrechtelijke processen elkaar niet in de weg hoeven te zitten en betoogden dat de overheid zich niet aan het strafrecht mag onttrekken als zij wel aan burgers straffen op kan leggen. Bij de stemming bleek echter dat het betoog van de initiatiefnemers door een meerderheid in de Eerste Kamer niet werd gevolgd: het wetsvoorstel werd verworpen.

Eigen bijdrage veroordeelden

Op 7 juni 2016 heeft de Eerste Kamer gedebatteerd met de Minister van Veiligheid en Justitie over het wetsvoorstel Eigen bijdrage van veroordeelden aan de kosten van de strafvordering en de slachtofferzorg. Dit wetsvoorstel voegt aan het Wetboek van Strafvordering een regeling toe waardoor veroordeelden een deel van de kosten voor de opsporing, vervolging en berechting van door hen gepleegde strafbare feiten moeten betalen. Deze gedeeltelijke doorberekening van de kosten betreft niet alleen de kosten voor de vervolging van de dader, maar ook de kosten voor de zorg aan slachtoffers.

Tijdens het debat hebben verscheidene woordvoerders vele kritische vragen gesteld. Deze vragen gingen onder meer over de schending van het rechtsbeginsel *ne bis in idem*, dat inhoudt dat een persoon niet twee keer voor hetzelfde feit mag worden veroordeeld. Volgens een aantal woordvoerders kan de eigen bijdrage als een extra straf gezien worden bovenop de straf die staat op het plegen van het strafbare feit. Mogelijk zullen strafrechters de hoogte van de eigen bijdrage in de strafmaat meewegen. Dit werd door de woordvoerders niet als wenselijk beschouwd.

Na de eerste termijn van de kant van de Kamer verzocht de minister de verdere behandeling van het wetsvoorstel aan te houden, gelet op de grote hoeveelheid inhoudelijke en fundamentele vragen. De Kamer heeft het verzoek van de minister aanvaard. Op 4 oktober 2016 zal het plenaire debat vervolgd worden.

Elektriciteits- en gaswet

Tijdens de laatste vergadering van de Eerste Kamer voor het kerstreces van 2015-2016 werd de Elektriciteits- en gaswet verworpen, met slechts één stem verschil. De Elektriciteits- en gaswet is onderdeel van de wetgevingsagenda STROOM. In dit wetsvoorstel waren de afspraken uit het Energieakkoord vastgelegd. In de Tweede Kamer kon het wetsvoorstel op weinig tegenstand rekenen, maar in het debat in de Eerste Kamer op dinsdag 22 december 2015 werd forse kritiek geuit. Zo diende de Kamer een motie in, die de regering verzocht de bepalingen rondom splitsing niet in werking te laten treden tot op het moment dat de EU dit als verplichting aan de lidstaten oplegt.

De Minister van Economische Zaken gaf aan dat het intrekken van het groepsverbod onwenselijk is, gezien het grote belang van het bewaren van onafhankelijkheid van de netten. Bovendien is dit volgens de minister niet in lijn met een recente uitspraak van de Hoge Raad. De minister gaf aan een eventueel aangenomen motie op dit punt niet te zullen uitvoeren. De bewindspersoon betoogde dat het bekritiseerde groepsverbod ook bij verwerping van het wetsvoorstel nog steeds in stand zou blijven. Verwerping van het wetsvoorstel zou betekenen dat TenneT niet aangewezen kon worden als netbeheerder en dat er een nieuw wetsvoorstel gemaakt moet worden voor wind op zee. Dit zou minimaal een half jaar vertraging opleveren en de doelstelling van 14 procent duurzame energie in 2020 zou dan niet meer kunnen worden behaald.

Ondanks de bezwaren van de minister werd de motie aangenomen. De minister gaf hierop desgevraagd wederom aan dat hij de motie niet zal uitvoeren. Eén van de senatoren die de motie indiende gaf vervolgens te kennen dat dit voor het merendeel van de fracties die de motie steunden reden was om tegen het wetsvoorstel te stemmen. En zo geschiedde. Na stemming bij zitten en opstaan werd het wetsvoorstel verworpen.

Enkele maanden later, op 22 maart 2016, werd het wetsvoorstel ‘Tijdig realiseren doelstellingen Energieakkoord’ door de Eerste Kamer aangenomen. Door dit wetsvoorstel werd het alsnog mogelijk om TenneT aan te wijzen als netbeheerder op zee.

1.1.2. *Gevolgen van amendementen*

Investeringsmogelijkheden in de medisch-specialistische zorg

Op het terrein van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft in twee gevallen een in de Tweede Kamer aangenomen amendement gevolgen gehad voor de parlementaire behandeling in de Eerste Kamer. Zoals reeds gesignaleerd in het Jaarbericht 2014-2015 is de plenaire behandeling van het wetsvoorstel vergroten investeringsmogelijkheden in de medisch-specialistische zorg op 9 december 2014 aangehouden op verzoek van de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in afwachting van voorlichting (advies) van de Raad van State over de gevolgen van een amendement bij artikel 18 van de Wet toelating zorginstellingen (Wtzi). Dit amendement maakt het schrappen van de verplichte goedkeuring van het College sanering zorginstellingen voor verhuur of verkoop van gebouwen of terreinen ongedaan. Tijdens de schriftelijke en plenaire behandeling in de Eerste Kamer bleek dit amendement veel vragen op te roepen.

De Raad van State stuurde de gevraagde voorlichting op 2 maart 2015 aan de minister. Ruim een jaar later – op 9 maart 2016 – heeft zij de voorlichting en haar reactie daarop per brief aan de Eerste Kamer gestuurd. Volgens de Raad van

State is het voorgestelde artikel niet in lijn met het beginsel van rechtszekerheid en zijn ook de noodzaak en proportionaliteit van het goedkeuringsvereiste onvoldoende aangetoond. Verder staat het amendement op gespannen voet met de Europeesrechtelijke vrijheden van kapitaal en van vestiging. Daarnaast ontbreken de door het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens verlangde waarborgen voor de regulering van het gebruik van eigendom. De minister kondigde vervolgens aan dat zij een novelle zal indienen om het onderdeel vastgoedtransacties van het wetsvoorstel en mogelijk nog andere onderdelen, te wijzigen. De commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft die brief, in afwachting van de aangekondigde novelle, op 15 maart 2016 voor kennisgeving aangenomen.

Cliëntenrechten bij elektronische verwerking van gegevens

Ook bij de behandeling van het wetsvoorstel Cliëntenrechten bij elektronische verwerking van gegevens kreeg een amendement uit de Tweede Kamer bijzondere aandacht in de Eerste Kamer. In het wetsvoorstel stond dat cliënten een algemene toestemming konden geven voor het beschikbaar stellen van hun gegevens aan alle zorgaanbieders die zijn aangesloten op het elektronisch uitwisselingssysteem. Het amendement verving deze algemene toestemming door een gespecificeerde toestemming voor het beschikbaar stellen van bepaalde gegevens aan bepaalde zorgaanbieders. In de Eerste Kamer werden vervolgens vragen gesteld over de precieze invulling van de term ‘gespecificeerde toestemming’ en over de uitvoerbaarheid van het artikel. Na ontvangst van de nadere memorie van antwoord ontstond bij de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport behoefte aan nadere informatie. Op verzoek van de commissie verzorgden medewerkers van het ministerie op 16 februari 2016 een tweede technische briefing (de eerste briefing vond plaats op 23 september 2014). Tevens hield de commissie een tweede deskundigenbijeenkomst op 5 april 2016 (de eerste deskundigenbijeenkomst vond plaats op 13 april 2015). Dit bood deskundigen met een diverse achtergrond de gelegenheid om met de leden van de commissie van gedachten te wisselen over de kansen en risico's van de invoering van het wetsvoorstel.

Met de ontvangst van de nota naar aanleiding van het verslag op 21 juni 2016, werd de schriftelijke voorbereiding van het wetsvoorstel afgerond. De plenaire behandeling van dit voorstel vindt plaats op 27 september 2016 tijdens de eerste plenaire vergadering van het nieuwe vergaderjaar.

Offshore gas en olie

Eind april 2015 is bij de behandeling van een wetsvoorstel over de veiligheid van offshore olie- en gasactiviteiten in de Tweede Kamer een amendement aangenomen dat er voor zorgt dat de bewijslijst rond schade veroorzaakt door onder andere gaswinning in Groningen niet langer op de slachtoffers rust maar op de exploitant. Om de gevolgen van dit amendement (en een aantal andere amendementen) goed te kunnen overzien, besloot het kabinet voorlichting te vragen aan de Raad van State.

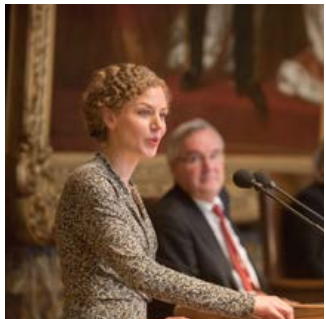
De commissie voor Economische Zaken heeft vervolgens besloten het voorbereidend onderzoek over het wetsvoorstel uit te stellen tot het advies van de Raad van State en de bijbehorende reactie van de regering afgerond waren. De gevraagde voorlichting is in het daarop volgende najaar, op 8 oktober 2015, aan de minister gestuurd.

Iets meer dan een maand later, op 16 november 2015, heeft de Minister van Economische Zaken een brief aan de Eerste Kamer gestuurd met daarin de mededeling dat hij naar aanleiding van de voorlichting van de Raad van State een novelle in zal dienen. Deze novelle wijzigt het in dit wetsvoorstel opgenomen artikel over de omkering van de bewijslast. De Raad van State gaf aan dat een dragende motivering vereist is voor de omgekeerde bewijslast omdat het gaat om een wettelijke afwijking van de hoofdregel ('wie stelt bewijst'). Volgens de Raad is een heldere afbakening noodzakelijk omdat het amendement ziet op alle mijnbouwactiviteiten. In reactie op dit advies van de Raad gaf de minister aan niet alleen de novelle, maar ook een ander wetsvoorstel tot wijziging van de Mijnbouwwet te willen wijzigen.

De commissie voor Economische Zaken heeft naar aanleiding van deze brief besloten het wetsvoorstel tegelijk met de bijbehorende novelle Wet bewijsvermoeden gaswinning Groningen te behandelen. Nadat deze novelle op 7 juli 2016 met algemene stemmen werd aangenomen in de Tweede Kamer, besloot de commissie het voorbereidend onderzoek inzake het originele wetsvoorstel tezamen met de novelle en het aanverwante wetsvoorstel over mijnbouw te houden op 13 september 2016.

1.2 *De Eerste Kamer als controleur van de regering*

Om haar taak als controleur van de regering te kunnen vervullen, moet de Eerste Kamer beschikken over alle relevante informatie en dient zij op de hoogte te worden gesteld van belangrijke ontwikkelingen in beleid. Om die reden vinden er jaarlijks Algemene politieke beschouwingen en Algemene financiële beschouwingen plaats. Daarnaast vinden er geregeld debatten plaats over een specifiek beleidsonderdeel.

Belastingplan 2016

Tijdens de schriftelijke behandeling van het pakket Belastingplan 2016 bleek dat er in de Eerste Kamer geen meerderheid bestond voor het wetsvoorstel zoals dat op 18 november 2015 door de Tweede Kamer was aanvaard. Door verschillende fracties werden aanvullende maatregelen van de regering gevraagd ten aanzien van onder andere werkgelegenheid, lastenverlichting, waaronder afbouw van de arbeidskorting, de ouderenkorting, aanpassing van box 3

en duurzaamheid. Op 8 december 2016 stuurde de staatssecretaris van Financiën de Kamer een brief waarin hij een novelle aangekondigde die wijzigingsvoorstellen bevat die zouden moeten bijdragen aan de totstandkoming van een meerderheid in de Eerste Kamer voor het Belastingplan 2016. Na een spoedbehandeling van deze novelle in de Tweede en Eerste Kamer stemde de Eerste Kamer op 22 december 2015 in met het pakket Belastingplan 2016 en de novelle.

Beleidsdebat over internationale veiligheid

Op dinsdag 31 mei 2016 vond een beleidsdebat over internationale veiligheid plaats met de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Defensie. Hoofdonderwerpen van het debat waren: de onrust in het Midden-Oosten, de vluchtelingen crisis, de relatie tussen de NAVO-lidstaten en Rusland, het Nederlandse defensiebeleid en -budget en het Europees buitenlands- en veiligheidsbeleid. De Eerste Kamer vindt het belangrijk geregeld te spreken over buitenlandse zaken, defensie en ontwikkelingssamenwerking omdat er op deze terreinen veel gebeurt maar weinig wetsvoorstellen langskomen.

In het beleidsdebat stelden diverse woordvoerders vragen over het waarborgen van veiligheid op het eigen grondgebied en het bevorderen van stabiliteit om ons heen. Ook werd gepleit voor het doen van extra investeringen in de Nederlandse defensiemacht. Het debat resulteerde in diverse toezeggingen van de Minister van Defensie. Zo zegde de minister toe om:

- de Eerste Kamer per brief te informeren over de precieze inhoud van de twee procentnorm van de NAVO voor defensie-uitgaven;
- de Kamer nadere informatie te verschaffen over Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire dreigingen;
- de uitkomsten te delen van het onderzoek naar twee mogelijk door Nederland veroorzaakte burgerslachtoffers in de strijd tegen ISIS;
- documenten van algemeen defensiebelang voortaan ook aan de Eerste Kamer te doen toekomen;
- en om de uitkomsten van de studiegroep Begrotingsruimte aan de Kamer te sturen.

Openbaarheid Raadsdocumenten

De Eerste Kamer controleert niet alleen nationaal regeringsbeleid, maar ook de inzet van de regering bij de totstandkoming van Europees beleid. Om die reden acht zij transparantie en democratische legitimiteit van het Europese wetgevingsproces van groot belang. In 2016 hamerde de Eerste Kamer bij verschillende gelegenheden opnieuw op de openbaarheid van Raadsdocumenten in het Europese wetgevingsproces en op de toegang van deskundigen tot Raadsdocumenten die gemarkeerd zijn als limité. Limité-documenten van de Raad van Ministers mogen volgens interne regels enkel in beperkte kring worden verspreid.

De Minister van Buitenlandse Zaken heeft tijdens de Algemene Europese Beschouwingen van 8 maart 2016 toegezegd erop te zullen aandringen dat een evaluatie van de werkwijze van de Raad van Ministers tijdens het Nederlandse Voorzitterschap in de Raad aan de orde zal worden gesteld. Deze evaluatie was het gevolg van een uitspraak van het Hof van Justitie, die bepaalde dat de namen van lidstaten in de regel niet meer mogen worden geschrapt uit Raadsdocumenten die voor het publiek worden vrijgegeven. De Raad heeft er vervolgens voor gekozen om namen van lidstaten enkel te vermelden in deze Raadsdocumenten wanneer zij dit passend acht. De commissies voor Europese Zaken en Immigratie en Asiel/IBZ-raad hebben bij brief van 31 maart 2016 en bij brief van 15 juli 2016 de regering verzocht de uitvoering van de evaluatie nader toe te lichten en gewezen op bijzondere aspecten die bij de evaluatie zouden worden meegenomen.

1.3 Consultatie van deskundigen

De Eerste Kamer organiseert in voorbereiding op de plenaire behandeling van een wet, nota of beleidsthema geregeld deskundigenbijeenkomsten. Bij deze bijeenkomsten worden deskundigen, adviesraden en/of belanghebbenden gevraagd naar hun visie. Doel van die gesprekken is om informatie te verkrijgen over voor de Kamer relevante aspecten van wetgevingskwaliteit, zoals effectiviteit en uitvoerbaarheid.

Wet open overheid

Een omvangrijk, ingewikkeld en belangrijk wetsvoorstel; zo kan het initiatiefvoorstel voor een Wet open overheid worden gekenschetst. De wet moet de opvolger worden van de Wet openbaarheid van bestuur. Belangrijke nieuwe elementen zijn dat bestuursorganen voortaan een actieve openbaarmakingsplicht hebben: zij moeten zoveel mogelijk documenten uit eigen beweging openbaar maken. Bovendien moeten zij een elektronisch toegankelijk openbaar documentenregister gaan bijhouden. De behandeling door de Tweede Kamer duurde bijna vier jaar. De Eerste Kamer kreeg vrijwel direct na de aanneming van het wetsvoorstel door de Tweede Kamer tientallen brieven en *position papers* toegestuurd van personen en organisaties die ofwel het wetsvoorstel van harte steunden, ofwel er – soms forse – kritiek op leverden. Met name over de uitvoerbaarheid en de administratieve lasten leven grote zorgen. De behandelende commissie voor Binnenlandse Zaken besloot daarom een deskundigenbijeenkomst te organiseren. Tijdens deze bijeenkomst op 7 juni 2016 werden vele verschillende standpunten verkondigd door belanghebbenden en deskundigen. De commissie besloot daarop de procedure aan te houden om het verslag van de deskundigenbijeenkomst en de vele binnengekomen position papers nader te kunnen bestuderen. In de laatste vergadering van het parlementair jaar 2015-2016 besloot de commissie om de procedure aan te houden totdat de door de minister in het vooruitzicht gestelde impactanalyse beschikbaar is.

Doorverkoop toegangskaarten

De commissies voor Veiligheid en Justitie en voor Economische Zaken hebben op 17 november 2015 een gesprek met deskundigen gehad over het initiatiefwetsvoorstel Doorverkoop toegangskaarten. Dit voorstel regelt dat toegangskaarten voor evenementen niet te koop mogen worden aangeboden dan wel worden verkocht tegen een hogere prijs dan de oorspronkelijke verkoopprijs. Bij het gesprek kwamen zowel civielrechtelijke aspecten als economische en technische aspecten van het wetsvoorstel aan de orde. Daarvoor waren deskundigen uit de wetenschappelijke wereld en experts uit het maatschappelijke veld uitgenodigd. In het nader voorlopig verslag van de commissies voor Veiligheid en Justitie en voor Economische Zaken is meerdere malen verwezen naar kwesties die de deskundigen tijdens het gesprek naar voren hebben gebracht.

Voltooiing van de Economische en Monetaire Unie

Op verzoek van de commissies voor Europese Zaken, Economische Zaken en Financiën is op 8 december 2015 een deskundigenbijeenkomst georganiseerd over het Rapport over de voltooiing van de Economische en Monetaire Unie, zoals gepresenteerd door de voorzitters van de Europese Commissie, de Eurotop, de Eurogroep, het Europees Parlement en de president van de Europese Centrale Bank, ook wel bekend als het Five Presidents' Report. Hiervoor waren twee internationale experts uitgenodigd om hun visie te geven op de structuur en gevolgen van de plannen ter versterking van de Economische Monetaire Unie.

2. Toetsingskader en -criteria

De Eerste Kamer toetst de kwaliteit van voorgestelde wetgeving. Vaste aandachtspunten zijn daarbij: rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid. Deze zijn uitgewerkt in een aantal ‘aandachtspunten voor wetgevingskwaliteit’, die behulpzaam zijn voor de Leden bij de beoordeling van wetsvoorstellen. Bij de rechtmatigheidstoets wordt bijvoorbeeld gekeken of een wetsvoorstel in strijd is met fundamentele rechtsbeginselen of grondrechten. Ook wordt er gekeken of het wetsvoorstel in strijd is met het staatsrecht of internationaal recht.

2.1 Rechtmatigheid

2.1.1 Fundamentele rechtsbeginselen en grondrechten

Huis voor klokkenluiders

De Eerste Kamer hecht eraan dat iedereen die een misstand meldt bij het recent opgerichte Huis voor klokkenluiders in gelijke mate bescherming geniet tegen benadeling als gevolg van die melding. Klokkenluider zijn is immers niet zonder risico. Een melder maakt zich zelden geliefd en pestgedrag en ontslag kunnen zijn lot zijn. Dat kan een drempel zijn voor het melden van bijvoorbeeld corruptie of schending van milieuregels. De Eerste Kamer stemde op 1 maart 2016 in met zowel het wetsvoorstel Huis voor klokkenluiders als de door haarzelf uitgelokte bijbehorende novelle. Met de novelle was het oorspronkelijke wetsvoorstel sterk verbeterd, maar nog niet ideaal. De Eerste Kamer constateerde dat het benadelingsverbod nu alleen geldt voor werknemers en ambtenaren, terwijl ook vrijwilligers, stagiaires of zelfstandigen met misstanden te maken kunnen hebben en bescherming verdienen bij een melding. Dit levert spanning op met het gelijkheidsbeginsel. De Kamer vroeg de regering dan ook per motie het benadelingsverbod uit te breiden tot niet-werknemers. De regering heeft toegezegd de motie uit te voeren.

Rechten van personen met een handicap

De Eerste Kamer heeft op dinsdag 12 april 2016 met de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport gedebatteerd over het voorstel van Rijkswet tot ratificatie van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en het wetsvoorstel Uitvoering verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Het VN-verdrag bestaat uit een opsomming van bestaande rechten van personen met een handicap met een nadere uitwerking van die rechten. Het verdrag omvat ook de verplichting dat verdragsstaten alle passende maatregelen nemen om te waarborgen dat redelijke aanpassingen worden verricht. Bij ‘personen met een handicap’ moet gedacht worden aan

personen met langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen. Tijdens het plenaire debat werd door alle woordvoerders benadrukt dat de ratificatie van het VN-verdrag een mijlpaal is voor gelijke kansen en rechten. Beide wetsvoorstellen werden nog op dezelfde dag zonder stemming aanvaard.

Vooruitlopend op de plenaire behandeling van deze voorstellen hebben enkele jongvolwassenen met een beperking op dinsdag 16 februari 2016 namens de beweging Wij staan op! een manifest met twaalf aanbevelingen aangeboden aan de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Gelijke btw-behandeling

Waarom zien andere Europese lidstaten wél ruimte om binnen de btw-richtlijn eenzelfde btw-regime toe te passen op de beheerkosten van door pensioenfondsen collectief bijeengebracht vermogen, ongeacht of zij defined benefit-pensioenregelingen (salaris/diensttijdregelingen) of defined contribution-pensioenregelingen (beschikbare premieregelingen) uitvoeren? Deze vraag stelden meerdere woordvoerders tijdens het debat over het Algemeen pensioenfonds en de bijbehorende novelle. Zij betoogden dat verschillen in btw-behandeling onwenselijk zijn, omdat hiermee een ongelijk speelveld gecreëerd wordt. Deze zienswijze werd ondersteund door een met algemene stemmen aangenomen motie, die de regering oproept om, rekening houdend met ontwikkelingen in de jurisprudentie, hier onderzoek naar te laten verrichten. De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid beloofde de wens van de Kamer mee te nemen in de afwegingen van het kabinet over dit onderwerp en de conclusies met beide Kamers te delen.

2.1.2 Staatsrechtelijk institutionele aspecten

Staatscommissie bezinning parlementair stelsel

De Eerste Kamer en de Tweede Kamer hebben op 12 juli 2016 de minister-president bij brief gevraagd een staatscommissie in te stellen. Deze commissie moet de vraag beantwoorden of het parlementaire stelsel en – breder – de parlementaire democratie voldoende toekomstbestendig zijn. In de brief worden de overwegingen herhaald van een op 2 februari 2016 in de Eerste Kamer aangenomen motie, die een reeks ontwikkelingen in de maatschappij schetst, variërend van het betrekken van burgers bij politiek en de rol van digitalisering tot de toegenomen invloed van Europese regelgeving en de decentralisatie van taken in de afgelopen jaren. Deze ontwikkelingen maken een herbezinning op het parlementair stelsel en de parlementaire democratie wenselijk, aldus de motie.

De Tweede Kamer deelde het standpunt dat instelling van een staatscommissie wenselijk is, waarop een gezamenlijke brief aan de premier gestuurd kon worden. De beide Kamers hebben de wens uitgesproken dat de staatscommissie wordt begeleid door een uit beide Kamers samengestelde begeleidingsgroep. De minister-president had al in oktober 2014 toegezegd steun te willen verlenen aan de instelling van een staatscommissie.

Een toekomstbestendige publieke omroep

Wanneer de rol van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) ten opzichte van de omroepen wordt versterkt, dient goed gekeken te worden naar de wijze waarop bestuurders en toezichthouders bij de NPO worden benoemd. Dat was een van de uitgangspunten van de Eerste Kamer bij de behandeling van een wetsvoorstel tot wijziging van de Mediawet in verband met het toekomstbestendig maken van de publieke omroep. Het wetsvoorstel veranderde de voorheen louter coördinerende rol van de NPO in een echte regierol. Het liet de wijze van benoeming van de raad van bestuur (instemming van de minister vereist) en de raad van toezicht van de NPO (bij koninklijk besluit op voordracht van de minister) echter onaangeroerd. Daarmee bestond volgens de Kamer in elk geval in theorie het risico van politieke benoemingen bij – en een geringere onafhankelijkheid van – de NPO, wat zeker bij een versterkte rol voor die NPO problematisch zou kunnen zijn.

De debatten over het wetsvoorstel waren lang en intensief en waren verdeeld over drie verschillende vergaderdagen. In totaal kreeg de Eerste Kamer maar liefst 25 toezeggingen. Een aantal daarvan had betrekking op een aanvullend wetsvoorstel, dat door de Kamer gesignaleerde gebreken in het oorspronkelijke wetsvoorstel moest corrigeren. De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegde toe dat de rol van de minister bij de benoeming van de bestuurders wordt geschrapt en dat bij de benoeming van toezichthouders sprake moet zijn van een bindend advies aan de minister. Ook dwong de Eerste Kamer af dat de regering een verkenning gaat uitvoeren naar benoemingen in de publieke mediasector in het algemeen. Het aanvullende wetsvoorstel wordt na het zomerreces 2016 plenair behandeld door de Kamer.

2.1.3 Toetsing aan internationaal recht

Ontnemen Nederlandschap bij terroristische misdrijven

Een voorbeeld waarbij de Eerste Kamer nadrukkelijk een wetsvoorstel heeft getoetst aan internationaal recht, was de behandeling van het voorstel Verruiming mogelijkheden ontnemen van het Nederlandschap bij terroristische misdrijven. Op 16 februari 2016 debatteerde de Kamer met de Minister van Veiligheid en Justitie over dit voorstel, dat het mogelijk maakt om het Nederlandschap te ontnemen aan mensen die veroordeeld zijn voor hulp bij het plegen van terroristische activiteiten of voorbereiding van dergelijke activiteiten. Meerdere woordvoerders uitten tijdens het plenaire debat hun bedenkingen ten aanzien van de verhoudingen tussen het wetsvoorstel en internationale verdragen.

Onder meer werd naar voren gebracht dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens de intrekking van het Nederlandschap weleens onder het begrip ‘*penalty*’ uit artikel 7 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens zou kunnen laten vallen. Dit artikel bepaalt dat niemand gestraft kan worden zonder wettelijke basis.

De vraag is daarom of het wetsvoorstel verdragsrechtelijk stand kan houden. Verder is in het debat onder andere betoogd dat het wetsvoorstel in strijd zou zijn met het Europees Nationaliteitsverdrag, dat dwingend regelt aan welke gevallen staten het verlies van nationaliteit mogen verbinden. Ook is opgemerkt dat de minister het Unierecht in acht moet nemen. De Minister van Veiligheid en Justitie gaf hierop aan dat het wetsvoorstel slechts een bescheiden uitbreiding biedt van de bestaande gronden voor het ontnemen van Nederlanderschap en dat het ontnemen van de nationaliteit weliswaar een zwaar middel is, maar niet bedoeld is als straf. Het voorstel werd uiteindelijk op 1 maart 2016 aangenomen.

Nakomen van financiële verplichtingen in NAVO-verband

De Eerste Kamer toetst wetgeving niet alleen aan het internationaal recht, maar ook aan internationaal verplichtende politieke afspraken. Een voorbeeld hiervan zijn de financiële verplichtingen van Nederland in NAVO-verband. In september 2014 hebben alle NAVO-bondgenoten op de NAVO-top in Wales afgesproken binnen tien jaar te zullen streven naar een uitgave aan defensie van twee procent van het Bruto Binnenlands Product. Tijdens het beleidsdebat over internationale veiligheid dat op 31 mei 2016 plaatsvond in de Eerste Kamer (zie paragraaf 1.2) werd een motie ingediend die de regering verzoekt om met Prinsjesdag 2016 een voorstel te doen voor een meerjarig financieel kader voor het voldoen aan de twee procentnorm van de NAVO. De Minister van Buitenlandse Zaken ontraadde deze motie. Daarop werd een gewijzigde motie ingediend, waarin de regering werd verzocht de Kamer zo spoedig mogelijk inzicht te geven in het ontwerp van een meerjarig financieel kader dat duidelijk maakt hoe het Nederlandse defensiebudget zich zal ontwikkelen in het licht van de twee procentnorm van de NAVO. Deze gewijzigde motie is op 7 juni 2016 aangenomen.

2.2 Uitvoerbaarheid

De Eerste Kamer spant zich in om bij wetsvoorstellen te doorgronden of zij tot uitvoerings- of handavingsproblemen kunnen leiden. Ook bekijkt de Eerste Kamer of wetten in de praktijk werkelijk het beoogde effect zullen hebben. Regelmatig stelt de Kamer vragen over de effecten van wetgeving. In sommige gevallen leidt dit tot een aanpassing van het wetsvoorstel of een toezegging dan wel verduidelijking van de verantwoordelijke bewindspersoon.

Elektronisch berichtenverkeer Belastingdienst

Veel aandacht voor de uitvoerbaarheid en de gevolgen voor burgers was er bij de behandeling van het wetsvoorstel elektronisch berichtenverkeer Belastingdienst. Dit wetsvoorstel biedt een grondslag voor verplicht elektronisch berichtenverkeer met de Belastingdienst. Daarbij gaat het onder meer om MijnOverheid en Berichtenbox, maar ook om elektronische authenticatie (DigiD) en elektronische registratie van machtigingen en het raadplegen ervan (DigiD Machtigen). Tijdens de plenaire behandeling van het wetsvoorstel in op 6 oktober 2016 werden door vrijwel alle fracties zorgen geuit over de gevolgen voor burgers wanneer het berichtenverkeer voortaan uitsluitend nog elektronisch plaats zou kunnen vinden. Naar aanleiding van het debat in de Eerste Kamer deed de staatssecretaris een aantal toezeggingen om een zo zorgvuldig mogelijke overgang te borgen. In zijn brief van 12 oktober 2015 kondigde hij aan de gewenningsperiode te verdubbelen tot twee jaar en dat alle berichten op het gebied van de invordering van belastingen en toeslagen de komende jaren nog op papier zullen worden verzonden.

Wet verbeterde premieregeling

De complexiteit van en voorlichting over een wetsvoorstel kan ook gevolgen hebben voor de uitvoerbaarheid. Dit kwam onder meer aan de orde bij de het initiatiefvoorstel Wet verbeterde premieregeling. Het wetsvoorstel creëert de mogelijkheid om kapitaal dat is opgebouwd in het kader van een premieregeling na de pensioendatum risicodragend te beleggen. Tijdens de behandeling wezen vrijwel alle woordvoerders op de complexiteit van de materie. Zij drongen dan ook aan op goede voorlichting over de mogelijkheden en de risico's van het voorstel.

De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gaf aan dat de communicatie over het wetsvoorstel meer op het terrein van de pensioenuitvoerders ligt. Met betrekking tot de complexiteit van het voorstel deed de staatssecretaris wel een aantal toezeggingen. Zo zegde zij de Kamer toe te verkennen of aan deelnemers die de voorkeur geven aan een variabel pensioen, eenmalig een onbeperkt shoprecht kan worden verleend. Een motie van deze

strekking werd hierop aangehouden. Ook beloofde de staatssecretaris te laten onderzoeken of een overstap naar *life cycle* beleggen voor de deelnemers meerwaarde heeft en zo niet, het overgangsrecht op dit punt aan te passen. De staatssecretaris nam tevens het voorstel over om de maximale termijn voor het spreiden van mee- en tegenvallers te verlengen van 5 naar 10 jaar. Dit zal worden meegenomen in een zogenaamde veegwet. De staatssecretaris toonde ook begrip voor de behoefte om de taakafbakening tussen verzekeraars en pensioenfondsen in verband met de introductie van een variabel pensioen opnieuw tegen het licht te houden en beloofde naar aanleiding van een motie te onderzoeken in hoeverre de taakafbakeningseisen belemmerend kunnen zijn voor een goede uitvoering van variabele pensioenuitkeringen in de vorm van vrijwillige pensioenvoorzieningen door pensioenfondsen.

Ultimate forward rate

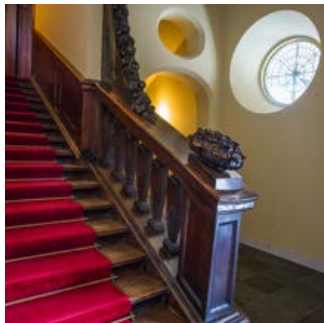
In het parlementair jaar 2015-2016 heeft de Eerste Kamer regelmatig aandacht gevraagd voor de rekenmethode die pensioenfondsen gebruiken voor het bepalen van verplichtingen die verder in de toekomst liggen, de *ultimate forward rate* (ufr). Deze rekenrente wordt bepaald door De Nederlandsche Bank (DNB).

Waarom moeten de fondsen een (lage) risicovrije marktrente gebruiken om te berekenen of zij voldoende buffer opbouwen om hun toekomstige verplichtingen af te dekken? Waarom mogen fondsen geen rekening houden met de hogere beleggingsrendementen die zij de voorgaande decennia steeds hebben gerealiseerd? Betekent het afstappen van een vaste rekenrente dat de fondsen steeds weer hun beleggingsbeleid moeten bijstellen wanneer DNB de UFR wijzigt, terwijl de systematiek geacht wordt stabiliteit te brengen? Deze en andere vragen zag de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid graag voorafgaand aan een mondeling overleg met de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Minister van Financiën beantwoord. Toch bleven er ook na het overleg over de gevolgen van de lage rente en de ufr voor de financiële positie van pensioenfondsen onduidelijkheden bestaan. Zo was het voor diverse fracties nog steeds onvoldoende duidelijk waarom pensioenfondsen een lagere ufr moeten hanteren dan verzekeraars.

De commissie besloot hierop nadere vragen te stellen. De reactie van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Minister van Financiën, waarbij de verschillen tussen pensioenfondsen en verzekeraars in een breder perspectief werden geplaatst, kon de commissie echter niet overtuigen en leidde tot een nieuwe reeks vragen. De commissie drong daarbij opnieuw aan op een onafhankelijk onderzoek naar de verschillen in de ufr-methode door een gerenommeerd actuarieel bureau. Op 13 september 2016 werd het antwoord ontvangen.

Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg

Tijdens de plenaire behandeling op 29 september 2015 van het wetsvoorstel Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) gingen er stemmen op om de klachten- en geschillenregeling van de Wkkgz en de Wet maatschappelijke

ondersteuning (Wmo 2015) gelijk te trekken. Een eenduidig en overzichtelijk klachtenregime voorkomt immers dat cliënten van het kastje naar de muur worden gestuurd, zo betoogden enkele Leden. Bovendien verminderen hierdoor de administratieve lasten voor zorgaanbieders. Een gelijkstelling van de klachten- en geschillenregeling zou dus bijdragen aan de uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel.

In de Wmo 2015 is echter per amendement geregeld dat gemeenten wel kunnen eisen dat aanbieders van Wmo-ondersteuning een klachtenregeling moeten hebben, maar niet langer kunnen voorschrijven welke klachtenregeling geldt. Het op de Wmo 2015 van toepassing verklaren van onderdelen van de Wkkgz vergt dan ook een wetswijziging. De regering kon zich het pleidooi van de Eerste Kamerleden echter wel voorstellen en belofde in de Tweede Kamer te polsen of er steun bestaat voor een dergelijke uitbreiding van de werkingssfeer van de Wkkgz naar de Wmo 2015. De Eerste Kamer kon zich hierin vinden en verzocht de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport begin 2016 per brief om geïnformeerd te worden over eventuele vervolgstappen.

2.3 Handhaafbaarheid

Begroting Veiligheid en Justitie

In het parlementair jaar 2015-2016 kwam naast het toetsingscriterium 'uitvoerbaarheid' ook het criterium 'handhaafbaarheid' verschillende malen naar voren. Een voorbeeld hiervan zijn de verschillende debatten over de begroting van Veiligheid en Justitie. De financiële problemen bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie en achterblijvende prestaties bij de 'ketenpartners' zijn in de Eerste Kamer meermaals kritisch onder het licht gehouden. Een breed gevoeld besef van deze oplopende problematiek leidde tijdens de Algemene politieke beschouwingen op 13 oktober 2015 tot twee aangenomen moties.

De eerste motie verzocht de regering toe te zeggen de begroting van Veiligheid en Justitie te heroverwegen en additionele investeringen te doen, in het bijzonder bij de rechtspraak, het Openbaar Ministerie, de politie, de reclassering, de toegang tot de rechter en het Nederlands Forensisch Instituut. De regering werd in de tweede motie verzocht het beheer van de politie bij de volgende kabinetsformatie terug te brengen naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Deze tweede motie werd door de minister-president ontraden. De minister-president verzocht de eerste motie aan te houden in afwachting van een toegezegde risicoanalyse die problemen en oplossingsrichtingen bij de begroting van Veiligheid en Justitie integraal in kaart gaat brengen. Deze analyse werd op 20 november 2015 in een brief ontvangen.

Op 15 december 2015 is vervolgens met de Minister en de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie gedebatteerd over de Begrotingsstaten Veiligheid en Justitie 2016. In dat debat hebben vele woordvoerders gepleit voor een koerswijziging bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Zij uitten zorgen over onder meer de reorganisatie van de Nationale Politie, de financiële situatie bij de rechterlijke macht en de prestaties in de strafrechtketen. Ook in dit debat is een motie ingediend die de regering verzoekt in de Voorjaarsnota te komen tot een sluitende begroting die risico's voor mogelijke tekorten en achterblijvende prestaties bij rechtspraak, Openbaar Ministerie en politie tot een minimum reduceert. Deze motie werd met algemene stemmen aangenomen. De minister verzocht de motie aan te houden in afwachting van de uitkomsten van het onderzoek naar de vraag in hoeverre de begroting aangevuld moet worden. Verder heeft de minister bij dit debat aangekondigd de problemen binnen de strafrechtketen strijdbaar aan te pakken en hij heeft zich tevens bereid verklaard om te bekijken wat de kosten zouden zijn van de uitvoering van de motie die ingediend was bij de Algemene politieke beschouwingen, over het terugbrengen van het beheer van de politie naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In een brief die naderhand werd gestuurd, liet de minister echter weten dat het huidige kabinet veel belang hecht aan één minister die verantwoordelijk is voor de gehele strafrechtketen.

De discussie over de begroting van Veiligheid en Justitie kreeg een vervolg op 5 juli 2016, tijdens de behandeling van de Voorjaarsnota (supplettoire begroting) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. In dit debat gaven meerdere woordvoerders aan teleurgesteld te zijn in de wijze waarop de minister zijn beloftes nakomt. Volgens hen zijn de noodzakelijke investeringen uitgebleven en worden gaten in de begroting op onverantwoorde wijze gevuld. Het verwerpen van het begrotingsvoorstel was echter geen optie voor de woordvoerders, omdat dit zou betekenen dat het in de begroting 2016 toegezegde geld dan ook niet beschikbaar zou komen voor het Ministerie van Veiligheid en Justitie. De Kamer nam wel een motie aan, die de regering verzoekt om bij de begrotingsbehandeling 2017 een samenhangende analyse te presenteren van de opgaven waar de verschillende partners in de strafrechtketen (en dus ook het ministerie) in de komende jaren voor staan. Ook vroeg de Kamer om geïnformeerd te worden over de beleidsvoornemens voor een gezond meerjarig financieel beeld. De minister gaf in het debat aan dat bij de Najaarsnota mogelijk extra financiële ruimte wordt geboden, maar kon daar geen resultaatsverplichting aan koppelen.

KEI-wetgeving

Een ander voorbeeld waarbij de Eerste Kamer zorgen uitte over handhaafbaarheid is de behandeling van de wetsvoorstellen ter uitvoering van het Programma Kwaliteit en Innovatie rechtspraak (KEI). De wetsvoorstellen Vereenvoudiging en digitalisering van het procesrecht, Digitalisering procesrecht in hoger beroep en cassatie, Invoeringswet vereenvoudiging en digitalisering procesrecht en de Invoeringsrijkswet vereenvoudiging en digitalisering procesrecht en uitbreiding prejudiciële vragen dienen ter vereenvoudiging en digitalisering van het procesrecht binnen het civiel recht en het bestuursrecht.

Gelet op de ingrijpende veranderingen voor de praktijk die de wetsvoorstellen met zich brengen, heeft de commissie voor Veiligheid en Justitie op 7 juni 2016 een informeel rondetafelgesprek gehouden met een groot aantal deskundigen, waaronder de Raad voor de Rechtspraak, de Nederlandse Orde van Advocaten, de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders en de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak. Daarbij zijn de (uitvoerbaarheid en) handhaafbaarheid van de voorstellen uitvoerig besproken.

Op 5 juli 2016 debatteerde de Eerste Kamer over de wetsvoorstellen met de Minister van Veiligheid en Justitie, die daarbij werd bijgestaan door twee regeringscommissarissen. Tijdens het debat werd enerzijds gesteld dat de rechterlijke macht hard toe is aan een moderniseringsslag, maar werd anderzijds gewaarschuwd voor te eenzijdige nadruk op het maken van een (toekomstige) efficiëncyslag ten koste van de kwaliteit van de rechtspraak. Ook werden kritische kanttekeningen geplaatst over onvoldoende betrokkenheid van ketenpartners bij de ontwikkeling van de ICT en onvoldoende *'equality of arms'* van de advocatuur versus het Openbaar Ministerie. De woordvoerders waren beducht voor kinderziektes en vroegen de minister of de sturingsinformatie voldoende is geborgd binnen het KEI-programma. Daarbij werd wezen zij veelvuldig op de slechte reputatie die de overheid heeft op het gebied van ICT-projecten. Een aantal woordvoerders uitte zorgen dat ook de algemene financiering van de rechtspraak onvoldoende is. Desalniettemin werden alle vier de wetsvoorstellen op 12 juli 2016 met algemene stemmen aanvaard.

Wet natuurbescherming

Bij de behandeling van het wetsvoorstel Wet natuurbescherming is het onderwerp handhaafbaarheid verschillende keren naar voren gekomen. Tijdens het plenaire debat op 8 december 2015 werd door verschillende woordvoerders aangegeven dat de huidige capaciteit voor handhaving van natuurwetgeving onvoldoende is, terwijl goede handhaving van de Wet natuurbescherming juist cruciaal is voor de effectiviteit van de wet. In een motie werd de regering dan ook verzocht om de kwaliteit en effectiviteit van de handhaving te monitoren. De Staatssecretaris van Economische Zaken liet weten dat hij deze motie ziet als ondersteuning van zijn beleid. Over een tweede motie liet hij het oordeel aan de Kamer. Deze motie verzoekt de regering om samen met provincies, landelijke natuurorganisaties en de faunabeheereenheden te bevorderen dat voldaan kan worden aan de gevraagde brede samenstelling van de faunabeheereenheden. Faunabeheereenheden vervullen een handhavende rol indoor hun taken ten aanzien van populatiebeheer en schadebestrijding. Een brede samenstelling van deze eenheden draagt bij aan breed maatschappelijk gedragen faunabeleid, hetgeen ook de handhaving ten goede komt.

In het debat kwam ook de voorgenomen integratie van de Wet natuurbescherming met de Omgevingswet aan de orde. De woordvoerders grepen verschillende keren terug op de deskundigenbijeenkomst die de commissie voor Economische Zaken op 26 oktober 2015 had georganiseerd in de plenaire zaal. Tijdens die bijeenkomst is het voorstel besproken aan de hand van vier door de commissie geselecteerde thema's:

- de gevolgen van de Wet natuurbescherming voor de natuurbescherming ten opzichte van de huidige wet- en regelgeving;
- de Wet natuurbescherming in relatie tot de jacht;
- decentralisatie van regelgeving;
- en governance-vraagstukken.

Op 15 december 2015 heeft de Kamer het wetsvoorstel en de twee moties aangenomen.

2.4 Wetssystematiek en wetgevingsproces

De Eerste Kamer kijkt bij de behandeling van een wetsvoorstel ook naar de samenhang met lagere regelgeving, beleidsnota's, toekomstige wetgeving, rapporten van derden en signalen van belanghebbenden. Inzicht in de samenhang van wetgeving zorgt ervoor dat inconsistenties en problemen bij de uitvoering en handhaving zoveel mogelijk voorkomen worden. De Eerste Kamer streeft er dan ook naar om wetsvoorstellen die sterk met elkaar samenhangen gelijktijdig te behandelen.

2.4.1 Samenhang van wetgeving

Omgevingsrecht

Een voorbeeld waarbij de Eerste Kamer nadrukkelijk heeft gekeken naar samenhang van wetgeving was de behandeling van het wetsvoorstel Omgevingswet. Deze wet zal naar verwachting in het voorjaar van 2019 in werking treden en is een bundeling van al het omgevingsrecht. De bedoeling hiervan is om de planning, besluitvorming en procedures rondom de fysieke leefomgeving te vereenvoudigen. Maar liefst 26 wetten worden geïncorporeerd in de Omgevingswet, waaronder de op 8 december 2015 behandelde Wet natuurbescherming).

Gelet op de omvang en complexe techniek van deze wetgevingsoperatie heeft de commissie voor Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening in de aanloop naar de plenaire behandeling zich een aantal keer laten voorlichten door

ambtenaren van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Ook heeft de commissie een deskundigenbijeenkomst georganiseerd, waarin verscheidene experts en instellingen uit de wetenschap, het bedrijfsleven, het openbaar bestuur en het maatschappelijk veld hun visie op het wetsvoorstel gaven.

Op 15 maart 2016 debatteerde de Eerste Kamer met de Minister van Infrastructuur en Milieu over de Omgevingswet. Een week later nam de Kamer drie moties aan die tijdens het debat waren ingediend. Eén motie roept de regering op om de termijn voor inwerkingtreding van omgevingsvergunningen voor onomkeerbare activiteiten te verlengen van twee naar vier weken. Dit geeft belanghebbenden meer tijd om op te komen voor hun belangen. De minister ontraadde deze motie, maar zou deze toch uitvoeren als zij aangenomen zou worden. De minister heeft dit later per brief bevestigd. Een andere aangenomen motie verzocht de regering bij het opstellen van de nationale Omgevingsvisie uiteen te zetten hoe de Omgevingswet en de bijbehorende uitvoeringsregelgeving kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van doelen met grensoverschrijdende aspecten en mondiale opgaven. Verder werd de regering in een motie verzocht beoordelingsregels voor omgevingsvergunningen zoveel mogelijk over te nemen uit huidige wet- en regelgeving, ter voorkoming van verslechtering van het beschermingsniveau. De minister zag deze motie, evenals de motie over de nationale Omgevingsvisie, als ondersteuning van het beleid.

Voor het zomerreces heeft de minister de Eerste Kamer vier omvangrijke concept-algemene maatregelen van bestuur toegezonden, die dienen ter aanvulling op de Omgevingswet. Deze concept-AMvB's zijn een volgende stap binnen de stelselherziening van het omgevingsrecht. Daarnaast zal vóór de inwerkingtreding van de Omgevingswet nog nadere wet- en regelgeving ter beoordeling de Kamer voorgelegd worden, waaronder de Invoeringswet en het invoeringsbesluit. De commissie voor Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening laat zich in het najaar van 2016 informeren door ambtenaren van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu om de samenhang van wet- en regelgeving op het gebied van omgevingsrecht op zijn merites te kunnen beoordelen.

Het niet (meer) koppelen van eigenstandige wetsvoorstellen

Een ander voorbeeld waarbij de Eerste Kamer de wetssystematiek en het wetgevingsproces nadrukkelijk aan de kaak stelde, was bij de Algemene financiële beschouwingen van 17 november 2015. In dit debat werd de Miljoenennota 2016 behandeld. Deze nota bevat de hoofdlijnen van het financieel beleid van de regering voor 2016. Bij de behandeling is een motie ingediend die de regering verzoekt zich in het vervolg te onthouden van een koppeling van separate wetsvoorstellen die de Eerste Kamer de mogelijkheid ontnemt om een separaat politiek eindoordeel te vellen over elk van de wetsvoorstellen afzonderlijk. In dit geval was sprake van het koppelen van het wetsvoorstel over het Belastingplan 2016 aan een separaat wetsvoorstel over aanpassing van Box 3 in 2017.

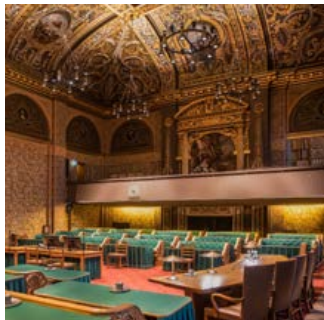
De Staatssecretaris van Financiën heeft in een brief de kabinetsreactie op de motie aangeboden. Daarin wordt aangegeven dat de koppeling in het huidige geval gewenst is, maar dat het kabinet zich in de toekomst blijft committeren aan de criteria in de notitie Verzamelwetgeving. De motie is vervolgens op 24 november 2015 met algemene stemmen aangenomen. De commissie voor Financiën heeft – met het oog op het in te dienen pakket Belastingplan 2017 – besloten de staatssecretaris bij brief van 24 mei 2016 te herinneren aan deze motie.

2.4.2. *Vooruitlopen op wetgeving*

Aankoop schilderijen Rembrandt

Als de gelegenheid zich voordoet unieke kunstwerken met grote cultuurhistorische waarde te verwerven, is snel handelen geboden. Aan de andere kant moeten bij het beschikbaar stellen van de financiële middelen daarvoor wel de correcte parlementaire procedures worden gevolgd. Voor de uitdaging snelheid en zorgvuldigheid te combineren zag de Eerste Kamer zich eind september, begin oktober 2015 gesteld toen Nederland de mogelijkheid had een of twee schilderijen van Rembrandt te kopen van een particuliere eigenaar. Voor de aanschaf van deze werken – de huwelijksportretten van Maerten Soolmans (1613–1641) en Oopjen Coppit (1611–1689) – moesten gelden worden vrijgemaakt op de begrotingen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Financiën.

Nadat de Tweede Kamer op 29 september 2015 omstreeks 18:15 uur met de begrotingswijzingen had ingestemd, heeft de regering de Eerste Kamer gevraagd de voorstellen nog diezelfde avond te behandelen en in stemming te brengen. De Voorzitter van de Eerste Kamer heeft de regering daarop per brief laten weten dat hiervoor gelet op het Reglement van Orde geen ruimte bestond. De Kamer was wel bereid de begrotingswijzingen een week later te behandelen, inclusief stemming. Bovendien had de Voorzitter, gelet op de zeer uitzonderlijke situatie, in het College van Senioren gepeild of er zich plenair voldoende steun aftekende voor de suppletore begrotingen, hetgeen het geval bleek te zijn. De omstandigheden rechtvaardigden hier volgens de overgrote meerderheid een enigszins vooruitlopen op wetgeving. Niettemin zag de Kamer in dat de hier gevolgde procedure verre van ideaal was. Bij de plenaire behandeling op 6 oktober 2015 dwong zij dan ook van de regering de toezegging af dat deze nog eens na zou denken over een andere procedure voor de aankoop van kunstwerken, bijvoorbeeld via een speciaal fonds.

3. Koninkrijksrelaties

Het parlementair jaar 2015-2016 stond wat Koninkrijksrelaties betreft voor een belangrijk deel in het teken van de evaluaties van de nieuwe staatkundige structuur in het Koninkrijk die op 10 oktober 2010 van kracht werd. Op die datum hield het land de Nederlandse Antillen als zodanig op te bestaan en werden twee nieuwe landen binnen het Koninkrijk gevormd: Curaçao en Sint Maarten. Aruba bleef ook in de nieuwe structuur een zelfstandig land binnen het Koninkrijk. Daarnaast bestaat het land Nederland sinds 10-10-10 niet alleen uit een Europees deel, maar ook uit de Caribische eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Bij het ingaan van deze nieuwe staatkundige structuur is toegezegd dat die vijf jaar na inwerkingtreding zou worden geëvalueerd. Dat voornemen tot evaluatie is ook neergelegd in een aantal Rijkswetten die op 10-10-10 inwerking zijn getreden. In het parlementair jaar 2015-2016 zijn vrijwel alle evaluaties en bijbehorende kabinetsreacties afgerond en aangeboden aan de Eerste Kamer.

De (tussentijdse) evaluaties hebben al een aantal jaren de bijzondere aandacht van de Eerste Kamer. De leden van de commissie voor Koninkrijksrelaties hebben bij de behandeling van wetgeving in aanloop naar 10-10-10, tijdens het beleidsdebat over de toekomst van het Koninkrijk in brede zin op 4 juni 2013 en tijdens een mondeling overleg op 7 oktober 2014 uitgebreid met de regering van gedachten gewisseld over deze evaluaties. Bij deze gelegenheden deed de regering diverse toezeggingen. De commissie voor Koninkrijksrelaties hecht dan ook grote waarde aan een zorgvuldige behandeling van de uitkomsten van de evaluaties en bracht in dit verband dit parlementaire jaar onder meer een werkbezoek aan het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit bezoek diende ter voorbereiding op een beleidsdebat dat de Kamer op 21 juni 2016 voerde met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over de evaluaties en over de Koninkrijksrelaties in het algemeen. Dit debat werd bovendien voorbereid met een schriftelijke vragenronde.

*Werkbezoek aan het Caribisch deel van
het Koninkrijk 16–23 april 2016*

Werkbezoek Eerste Kamercommissie voor Koninkrijksrelaties

Het werkbezoek van de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties aan het Caribisch deel van het Koninkrijk vond plaats van 16 tot en met 23 april 2016. De delegatie, bestaande uit twaalf Eerste Kamerleden, heeft zowel de Caribische landen binnen het Koninkrijk (Curaçao, Aruba en Sint Maarten) als de eilanden van Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) bezocht. Het bezoek diende ter voorbereiding op een beleidsdebat met de minister, maar gold ook als kennismakingsbezoek voor een aantal in 2015 nieuw gekozen leden van de commissie Koninkrijksrelaties. Tijdens het bezoek voerde de delegatie gesprekken met bestuurders en volksvertegenwoordigers en bezocht zij diverse bedrijven en organisaties. Ook waren er – bijvoorbeeld op Bonaire, Sint Eustatius en Saba – verschillende bijeenkomsten met de bevolking en het maatschappelijk middenveld. Het doel hiervan was om op een informele wijze van gedachten te wisselen over de ervaringen met de nieuwe staatkundige structuur.

Beleidsdebat over de evaluaties en Koninkrijksrelaties in het algemeen

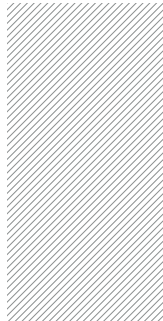
Het beleidsdebat op 21 juni 2016 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ging voornamelijk over de evaluaties van de staatkundige vernieuwing. Daarnaast ging het over de coördinerende rol van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bij regeringsbeleid voor het Caribisch deel van het Koninkrijk en over een te ontwerpen geschillenregeling tussen de landen in het Koninkrijk (zoals neergelegd in artikel 12a Statuut). Tijdens het debat putten diverse woordvoerders uit de evaluatierapporten en uit hun ervaringen tijdens het werkbezoek.

Het debat mondde uit in een aantal toezeggingen en zeven moties, waarvan er drie werden aangehouden en vier werden aangenomen. Eén van de aangenomen moties verzoekt de regering om een evaluatie van het Statuut met het oog op eventuele modernisering te bevorderen en daarover in overleg te treden met de andere landen binnen het Koninkrijk en de eilandbesturen in Caribisch Nederland. De tweede aanvaarde motie roept de regering op de naamgeving van de Rijksvertegenwoordiger te vervangen door ‘Commissaris Caribisch Nederland’. Dit zou beter tot uitdrukking brengen dat commissaris een verbindingsschakel vormt tussen de openbare lichamen en het Rijk.

De derde aangenomen motie verzoekt de regering (ook) voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba een sociaal minimum vast te stellen op basis van ijkbedragen voor het noodzakelijke levensonderhoud. Tot slot nam de Kamer een motie aan die de regering verzoekt de impact van maatregelen op de naleving van kinderrechten te monitoren. Een motie die de regering oproept om een onafhankelijke commissie in te stellen die rapporteert over de verdwenen pensioenpremies op de BES-eilanden werd aangehouden nadat de minister had toegezegd de Kamer te informeren over de uitkomsten van het dossieronderzoek en individuele pensioenrechten te herstellen, als blijkt dat de Staat daartoe gehouden is.

Interparlementair Koninkrijksoverleg

Tijdens het parlementair jaar 2015-2016 heeft twee keer een Interparlementair Koninkrijksoverleg (IPKO) plaatsgevonden. Dit overleg vindt in beginsel halfjaarlijks plaats en wordt gevoerd door delegaties van de parlementen van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland. De Eerste en Tweede Kamerleden vormen tijdens het IPKO een gezamenlijke Staten-Generaaldelegatie, die zowel de bevolking van het Europese deel van Nederland vertegenwoordigt als de inwoners van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Tijdens het overleg van januari 2016 op Sint Maarten is onder meer gesproken over gezondheidszorg, economische kansen binnen het Koninkrijk, onderwijs, energie, jeugd en jongeren, discriminatie en de geschillenregeling. Bij het overleg van juni 2016 in Den Haag is, naast de bovengenoemde onderwerpen, ook gesproken over klimaatverandering, integriteit van bestuur en de actuele situatie in Venezuela. Het volgende IPKO vindt in januari 2017 plaats op Curaçao.

*Het Interparlementair Koninkrijksoverleg
op 31 mei 2016.*

2 De Eerste Kamer in internationaal verband

1. De parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap

Samen werken aan democratische controle

Van januari tot en met juni 2016 bekleedde Nederland het roulerend Voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie. Naast de regering speelden ook de Staten-Generaal een grote rol tijdens het EU-Voorzitterschap. De parlementaire dimensie van het Voorzitterschap hield onder meer in dat Eerste Kamer en Tweede Kamer samen een aantal interparlementaire conferenties organiseerden. Vijf van deze conferenties vonden plaats in Den Haag en één in Brussel. Vier van de conferenties hebben een vaste opzet en thematiek en vinden ieder halfjaar plaats. De thema's van de andere twee conferenties hebben de Staten-Generaal zelf gekozen. Actualiteit en relevantie waren daarbij belangrijke criteria. De inzet van het Nederlandse parlement was om met andere nationale parlementen en het Europees Parlement – op een interactieve manier – te bouwen aan parlementaire controle op en betrokkenheid bij Europese besluitvorming.

Stuurgroep en politieke voorbereidingsgroepen

De organisatie van de parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap viel onder de politieke eindverantwoordelijkheid van een stuurgroep, bestaande uit de Voorzitters van de Eerste Kamer en de Tweede Kamer, de Voorzitters van de commissies voor Europese Zaken en de Griffiers van beide Kamers. Elk van de zes interparlementaire conferenties kende een politieke voorbereidingsgroep (pvg) van een gelijk aantal Eerste Kamerleden en Tweede Kamerleden. Deze pvg's bereidden het programma voor hun conferentie voor. Zij werden daarbij ondersteund door stafleden van beide Kamers der Staten-Generaal. Een speciaal ambtelijk projectteam voor het EU-Voorzitterschap bereidde de conferenties en andere activiteiten voor en vervulde een coördinerende rol.

COSAC-voorzittersbijeenkomst

7 en 8 februari 2016 – Den Haag

De COSAC is een samenwerkingsvorm van de verschillende commissies voor Europese Zaken van de nationale parlementen van de EU-lidstaten en leden van het Europees Parlement. De bijeenkomst van Voorzitters had tot doel om de plenaire conferentie van 12 tot en met 30 juni 2016 voor te bereiden. Daarnaast vonden inhoudelijke discussies over actuele onderwerpen. Het Nederlandse parlement heeft gekozen voor een interactieve invulling van de conferenties. Zo werd het gesprek over parlementaire controle en samenwerking geleid door een moderator die een concrete casus voorlegde: de Europol-verordening. Tevens is gesproken over het Werkprogramma van de Europese Commissie voor 2016 en de prioriteiten van het Nederlandse EU-Voorzitterschap.

Stabiliteit, economische coördinatie en bestuur in de EU

17 februari 2016 – Brussel

Deze conferentie vond plaats op grond van het door de parlementen van de Europese Lidstaten bekrachtigde Verdrag inzake Stabiliteit, Coördinatie en Bestuur in de Economische en Monetaire Unie. Artikel 13 van het verdrag verplicht het Europees Parlement en nationale parlementen om conferenties over onderwerpen uit het verdrag te organiseren. Sinds de introductie van het verdrag is de conferentie uitgegroeid tot een belangrijk platform van informatie-uitwisseling. De conferentie in februari werd gezamenlijk georganiseerd en door de Staten-Generaal en het Europees Parlement. Daarbij zetten de Staten-Generaal in op uitwisseling van best practices over begrotingsbeleid en investeringen en concurrentiekracht.

Na bijdragen vanuit de Eurogroep en de Nederlandse Algemene Rekenkamer over actuele ontwikkelingen op het gebied van economische coördinatie en bestuur, werd gesproken over het begrotingsbeleid in de EU-lidstaten en de rol van nationale parlementen. Daarna wisselden de deelnemers uit EU-lidstaten ervaringen en best practices uit. In de middag werden toekomstscenario's geschetst voor een concurrerende Europese Unie en werd er gediscussieerd over kansen en bedreigingen voor de realisatie daarvan.

Mensenhandel in het digitale tijdperk

13 en 14 maart 2016 – Den Haag

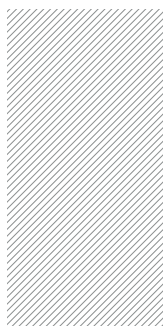
De focus van deze themaconferentie lag op de vraag wat de invloed van voortgaande digitalisering is op de problematiek rond mensenhandel: Heeft het internet patronen veranderd, en hoe kan het juist worden ingezet om slachtoffers te beschermen en om daders te vervolgen? Tijdens de conferentie was er een aangrijpende en moedige bijdrage van één van de vele slachtoffers van mensenhandel. In een panelsessie gingen verschillende deskundigen vervolgens dieper in op de toegenomen rol van het internet en digitale communicatie voor opsporing, maar ook op de positie en rechten van slachtoffers.

Tijdens de conferentie was ook aandacht voor de migratieproblematiek. Over dit onderwerp waren onder meer bijdragen vanuit de Nederlandse regering, de Europese Commissie en het Europees Ondersteuningsbureau voor Asielzaken. Bijzonder was dat de conferentie de avond ervoor werd ingeleid door een informele documentaire- en discussieavond. Daarbij werd de verbinding gelegd tussen de moderne verschijningsvormen van mensenhandel en de kansen die onder meer het internet biedt voor bestrijding.

Interparlementaire conferenties in de Ridderzaal in het kader van de parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap.

Energie, innovatie en circulaire economie

3 en 4 april 2016 – Den Haag

De centrale vraag op de tweede themaconferentie was hoe een kostenefficiënte overgang naar een schone, concurrerende en veilige energietoekomst versneld kan worden. In het plenaire ochtendprogramma spraken onder andere de Minister van Economische Zaken, en de vicepresident van de Europese Commissie die verantwoordelijk is voor de Energie Unie. Tevens was er een panel met internationale experts op het gebied van energie. De deelnemers bespraken vervolgens specifieke deelaspecten in workshops. Daar spraken internationale experts over onder andere energie-infrastructuur en leveringszekerheid en energiebesparende steden.

Als onderdeel van het interactieve karakter van de conferentie konden de deelnemers gedurende de middag een informatiemarkt bezoeken waar vanuit verschillende Nederlandse regio's innovatieve projecten gepresenteerd werden, in samenwerking met het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Aan de vooravond van de conferentie organiseerden de Staten-Generaal in samenwerking met de Metropoolregio Rotterdam/Den Haag een bezoek aan het Westland en de Rotterdamse haven. Het bezoek gaf parlementariërs een eerste inzicht in de ontwikkelingen op het gebied van energie en innovatie in Nederland.

GBVB/GVDB

6, 7 en 8 april 2016 – Den Haag

De interparlementaire conferentie voor het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid en het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GBVB/GVDB) vindt ieder half jaar plaats in het land dat Voorzitter is van de Europese Raad van de Europese Unie. De Staten-Generaal kozen ervoor om deze conferentie op unieke en sportieve wijze te starten. Om zeven uur 's ochtends vond er een early morning run plaats door het centrum van Den Haag, waarbij deelnemers elkaar en de stad op informele wijze konden leren kennen. Het bleek een goede start van een constructieve conferentie.

De conferentie werd omlijst door een aantal vooraanstaande sprekers uit de Nederlandse regering en Europese Commissie. Zij spraken over de nieuwe internationale veiligheidsstrategie van de EU en de rol van nationale parlementen in het besluitvormingsproces bij het inzetten van snelle militaire reactiemachten zoals de EU Battlegroups of de Very High Readiness Joint Task Force (VJTF) van de NAVO. Naast senior experts wilden de Staten-Generaal ook het perspectief van jongeren bij de discussie betrekken. Daarom voerde ook de Voorzitter van de Jonge Atlantici het woord. In drie parallelsessies spraken deelnemers vervolgens over de mondiale strategie voor het buitenlands- en het veiligheidsbeleid van de EU, over migratie en over Europese wapenexport.

Op de tweede dag van de conferentie sprak de minister-president onder andere over de uitkomst van het raadgevend referendum van het associatieverdrag met Oekraïne en over de migratieproblematiek. De conferentie werd afgesloten met het aannemen van conclusies.

Plenaire COSAC-bijeenkomst

12, 13 en 14 juni 2016 – Den Haag

De laatste interparlementaire vergadering van het Nederlands EU-Voorzitterschap betrof de voltallige vergadering van delegaties van de commissies Europese Zaken van de nationale parlementen en van het Europees Parlement. Voor deze plenaire COSAC-bijeenkomst kwamen ruim 250 parlementariërs uit alle landen van de Europese Unie in de Ridderzaal in Den Haag bijeen. De nadruk van deze conferentie lag op effectievere onderlinge samenwerking, rechtsstatelijkheid, parlementaire diplomatie, verantwoording en migratie.

In een discussie met de minister-president kwamen onder meer het referendum over het Associatieakkoord met de Oekraïne, het ontwerp-handelsverdrag tussen de EU en de Verenigde Staten (TTIP) en migratie aan de orde. Vervolgens spraken de parlementariërs over de instrumenten die nationale parlementen tot hun beschikking hebben om invloed uit te oefenen op het EU beleid. De Eerste Vicevoorzitter van de Europese Commissie ging daarbij onder meer in op de betekenis van (rode en gele) kaartprocedures die nationale parlementen kunnen volgen en de positie van de Commissie daarin. Verder vonden er debatten plaats over rechtsstatelijkheid en parlementaire diplomatie.

Op de tweede dag werd met leden van de Europese Rekenkamer gesproken over verantwoording van de besteding van Europese middelen. Het slotdebat van de COSAC-bijeenkomst ging over migratie en in het bijzonder over het akkoord tussen de EU en Turkije over het indammen van migratiestromen. Aan het einde van de bijeenkomst gaf de winnaar van een essaywedstrijd voor studenten zijn visie op de rol van nationale parlementen over 25 jaar. Aansluitend stelde de plenaire COSAC de contributies van de conferentie vast.

Ontvangst Voorzitter en fractievoorzitters Europees Parlement

Het EU-Voorzitterschap bracht voor de Staten-Generaal intensieve contacten met de Europese- en buitenlandse instellingen met zich mee. Zo vond op donderdag 3 december 2015 in de Ridderzaal een unieke ontmoeting plaats tussen leden van het Europees Parlement en leden van de Eerste en Tweede Kamer. De verschillende parlementen werden daarbij vertegenwoordigd door hun voorzitters en (vice-)fractievoorzitters. Een dergelijke ‘Conference of Presidents’ vindt ieder half jaar plaats voorafgaand aan een Voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie.

De Voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer benadrukten bij de opening van de bijeenkomst dat het Europees Parlement en nationale parlementen een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben om de kloof te overbruggen tussen burgers en de Europese Unie. Nederlandse fractievoorzitters uit beide Kamers gingen vervolgens in gesprek met hun Europese collega's over het thema migratie en over de Europese begroting en het Meerjarig Financieel Kader.

Ontvangst College van Commissarissen Europese Commissie

In het kader van het EU-Voorzitterschap bezocht het voltallige College van Commissarissen – voor het eerst in de Nederlandse parlementaire geschiedenis – op 7 januari 2016 het Nederlandse parlement. Net als bij het gesprek met de fractievoorzitters uit het Europees Parlement stonden de thema's vluchtelingencrisis en de Europese begroting centraal. In een discussie met de Eurocommissarissen uitten de Kamerleden onder meer hun zorg dat het huidige systeem van de EU-begroting te onvoorspelbaar en complex is. Na afloop van de ontmoeting met de Europese Commissie waren er informele gesprekken tussen de aanwezige fractievoorzitters, EU-verslaggevers uit de 28 EU-lidstaten en de Nederlandse pers.

Terugblik

De Staten-Generaal kijkt terug op zes interessante, inhoudelijke en interactieve interparlementaire conferenties, waarin parlementariërs met elkaar van gedachten hebben gewisseld over actuele maatschappelijke thema's die de eigen landsgrenzen overstijgen. Daarmee leverden zij een belangrijke bijdrage aan de verwezenlijking van de doelstelling van het Voorzitterschap, namelijk om samen te bouwen aan parlementaire controle op EU-besluitvorming.

2. De Eerste Kamer en Europa

Europese werkwijze

De Eerste Kamer stelt jaarlijks een Europees werkprogramma vast. Dit is een lijst met prioriteiten die geselecteerd zijn uit het Werkprogramma van de Europese Commissie. De Kamer verzoekt de regering om rekening te houden met de selectie, met het oog op een tijdige en adequate informatievoorziening over deze Europese voorstellen aan de Eerste Kamer.

Elk gepubliceerd Europees voorstel op de prioritaire lijst wordt automatisch geagendeerd in de eerstvolgende vergadering van de verantwoordelijke Kamercommissie. Deze bepaalt op dat moment óf en hoe het voorstel behandeld wordt. Het staat daarbij niet op voorhand vast dat voorstellen van deze lijst aan een subsidiariteits-toets worden onderworpen of voor een parlementair voorbehoud in aanmerking komen. Voor alle op deze lijst voorkomende onderwerpen worden elektronische dossiers aangemaakt op Europapoort.

Ook voorstellen die niet zijn opgenomen in het Europese werkprogramma van de Eerste Kamer kunnen na publicatie alsnog in behandeling worden genomen door de Eerste Kamer. Daartoe wordt aan de agenda van de Kamercommissies wekelijks een overzicht toegevoegd van gepubliceerde voorstellen.

EU Werkprogramma 2016

De Eerste Kamer heeft op 19 januari 2016 uit het werkprogramma van de Europese Commissie voor 2016 vijftien onderwerpen als prioritair dossier geselecteerd. Hoewel de omvang van het Europees werkprogramma van de Eerste Kamer in vergelijking met eerdere parlementaire jaren lijkt af te nemen, is het aantal voorstellen dat in behandeling wordt genomen in het parlementaire jaar 2015-2016 toegenomen. Zo zijn in het parlementaire jaar 2015-2016 63 elektronische dossiers (Edossiers) aangemaakt tegenover 26 vorig jaar. Met name de commissie voor Immigratie en Asiel/JBZ-raad heeft in 2015-2016 meer Europese voorstellen behandeld: een derde van alle Europese dossiers die in de Kamer in behandeling waren. Deels is dat een gevolg van de vele voorstellen voor Europees migratiebeleid. De commissie wijdde echter ook veel tijd aan dossiers op het gebied van gegevensbescherming en privacy.

Het aantal onderwerpen in het werkprogramma van de Europese Commissie blijkt inmiddels geen indicatie meer te zijn voor de werkelijke omvang van het werkprogramma van de Europese Commissie. Achter elke titel schuilen immers steeds vaker meerdere voorstellen. Om die reden is in de contributies van de plenaire COSAC-conferentie, die werd

geleid door de voorzitters van de commissies Europese Zaken van de Eerste en Tweede Kamer, verzocht om in de toekomst het werkprogramma van de Europese Commissie zo realistisch mogelijk te formuleren. Zo kunnen nationale parlementen hun werkzaamheden ook beter afstemmen op het Europees wetgevingsproces.

Europees Openbaar Ministerie

De Eerste Kamer volgt de onderhandelingen over de oprichting van een Europees Openbaar Ministerie (EOM) al jaren kritisch. Met name nadat zij, net als de Tweede Kamer, in 2013 een subsidiariteitsbezwaar had ingediend tegen het oorspronkelijke Commissievoorstel. In het parlementair jaar 2015-2016 bleven de commissies voor Immigratie en Asiel/JBZ-raad en Veiligheid en Justitie het dossier dan ook scherp volgen. Naast schriftelijk overleg met de regering bespraken zij de stand van zaken met de rapporteur van de Tweede Kamer voor dit dossier op 3 november 2015 en voerden zij met de Minister van Veiligheid en Justitie een mondeling overleg op 8 maart 2016. De controle door de Eerste Kamer op de Nederlandse regeringsinzet bij de onderhandelingen in de Raad wordt sinds de aanvang van de onderhandelingen echter bemoeilijkt doordat de regering heeft aangegeven dat zij alleen de eindtekst van de verordening tot oprichting van een EOM ter beoordeling aan het parlement zal voorleggen. De regering doet dit in navolging van een aantal Tweede Kamermoties waarin haar is gevraagd om voor die tijd niet in te stemmen met onderdelen van de tekst. Bij brief van 29 juni 2016 en bij brief van 15 juli 2016 hebben de commissies Immigratie en Asiel/JBZ-raad en Veiligheid en Justitie de minister nogmaals kritisch erop gewezen dat de gebruikelijke controle op de kabinetsinzet bij deze onderhandelingen niet mogelijk is. De regering antwoordde op 24 augustus 2016 dat de moties van de Tweede Kamer een gegeven zijn waarmee zij rekening zal moeten houden bij de besluitvorming over de definitieve tekst. Tot die tijd zal zij geen standpunten innemen op onderdelen van de tekst. De regering volgt de onderhandelingen met in het achterhoofd de zorgen die het Nederlandse Openbaar Ministerie nog heeft bij de huidige tekst. Het dossier zal ook in het volgende parlementaire jaar de aandacht van de Kamer hebben. Anders dan de Tweede Kamer heeft de Eerste Kamer zich, in afwachting van de eindtekst met kabinetsappreciatie, in deze fase nog niet in meerderheid uitgesproken tegen de oprichting van een EOM.

Gevolgen Europees economisch bestuur voor nationale begrotingsbehandeling

Sinds de introductie van het Europees Semester acht de Eerste Kamer het van belang dat zij van tevoren controle kan uitoefenen op het Nationaal Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma dat de regering jaarlijks vóór 1 mei dient aan te bieden aan de Europese Commissie. Hierin staat op hoofdlijnen hoe Nederland zal voldoen aan de gemeenschappelijke Europese regels voor het begrotingsbeleid en voor het doorvoeren van structurele hervormingen. Deze hoofdlijnen stellen tevens het kader voor de begrotingshoofdstukken die de regering op Prinsjesdag indient. Voordat de programma's zijn ingediend bij de Europese Commissie, hebben de commissies voor Financiën, Economische Zaken en Europese Zaken, na eerst een schriftelijk overleg te hebben gevoerd, de programma's in een mondeling overleg op 26 april 2016 besproken met de Minister van Economische Zaken en de Minister van Financiën.

Algemene Europese Beschouwingen

De Eerste Kamer debatteerde dit parlementair jaar, net als andere parlementaire jaren, met de Minister van Buitenlandse Zaken over de hoofdlijnen van het Nederlandse Europabeleid en over actuele Europese ontwikkelingen. De Algemene Europese Beschouwingen vonden plaats op 8 maart 2016. Uiteraard stond het debat mede in het teken van het Nederlandse Voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in dat half jaar. Hoofdthema's dit jaar waren de vluchtelingenproblematiek, het (Nederlandse referendum over het) associatieakkoord met Oekraïne, het financiële en economisch bestuur van de Unie en het EU-lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk. Bij het raadgevend referendum in het Verenigd Koninkrijk op 23 juni 2016 sprak een kleine meerderheid (51,9%) zich uit voor de beëindiging van dit lidmaatschap.

3. *Parlementaire diplomatie*

De Eerste Kamer is sterk internationaal georiënteerd en hecht veel waarde aan het onderhouden van parlementaire, diplomatieke contacten. Het parlementair jaar 2015-2016 kende dan ook vele bijzondere uitgaande en inkomende bezoeken. Hieronder worden enkele bezoeken uitgelicht.

3.1 *Uitgaande bezoeken*

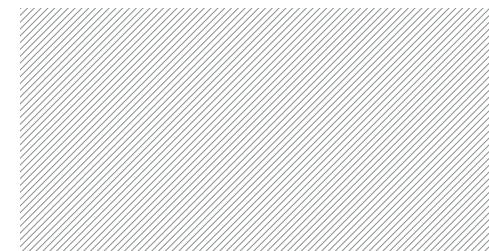
Duitsland

In de aanloop naar het Nederlands Voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie (eerste helft 2016) heeft de Voorzitter van de Eerste Kamer op uitnodiging van de Voorzitter van de Duitse Bondsraad op 18 december 2015 een eendaags werkbezoek gebracht aan de hoofdstad van de Bondsrepubliek Duitsland. Tijdens dit bezoek voerde de Eerste Kamervoorzitter gesprekken met de Bondsraadvoorzitter en zijn twee voorgangers en met de Voorzitter van de Bondsdag. De Duitse gesprekspartners prezen de nauwe vriendschappelijke banden tussen (de parlementen van) Duitsland en Nederland. Naast de parlementaire dimensie van het Nederlandse EU-voorzitterschap is er ook gesproken over de politieke situatie in Nederland en Duitsland en de migratiecrisis.

Afghanistan

De Voorzitter van de Eerste Kamer bracht op 12 en 13 april 2016 op uitnodiging van en samen met de Commandant der Strijdkrachten een werkbezoek aan de Nederlandse militairen die zijn gelegerd in Afghanistan. De Kamervoorzitter en de CDS voerden tijdens het bezoek openhartige gesprekken over de inzet en de ervaringen van de Nederlandse

Werkbezoek aan de Nederlandse militairen in Afghanistan op 12 en 13 april 2016.

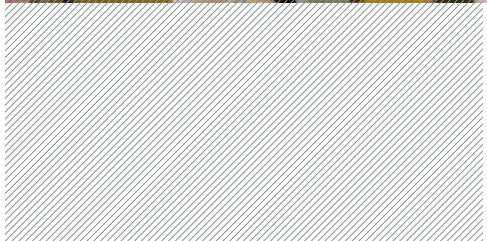
militairen in het gebied. Naast de briefings en gesprekken vond ook een rondleiding over het kamp in Mazar-e-Sharif plaats en werd de werking van diensten en materieel uiteengezet en gedemonstreerd. Daarna heeft de delegatie in Kabul het Hoofdkwartier van de NAVO-Missie Resolute Support en de Nederlandse ambassade bezocht. Daar heeft de Kamervoorzitter met vijf leden van het parlement van Afghanistan onder meer gesproken over de verhoudingen tussen de politieke instituties in Afghanistan (President, kabinet en parlement), de ontwikkeling van de wetgeving en de rol van vrouwen in politiek en samenleving.

Tijdens een slotbijeenkomst met de Nederlandse troepen toonde de Kamervoorzitter zich zeer onder de indruk van de toewijding, professionaliteit, zeer positieve instelling en het saamhorigheidsgevoel onder de militairen. Ook onderstreepte zij de grote verantwoordelijkheid van de Eerste en Tweede Kamer in besluiten tot uitzending van Nederlandse militairen naar crisisgebieden.

Oekraïne

Op uitnodiging van de Voorzitter van de Verkhovna Rada, het Parlement van Oekraïne, Andriy Parubiy, bracht de Voorzitter van de Eerste Kamer op 15 en 16 juni 2016 een officieel bezoek aan Oekraïne. Zij werd daarbij vergezeld door Senator Ben Knapen (CDA) en Senator Bastiaan van Apeldoorn (SP). Het bezoek begon met een ontvangst in de Verkhovna Rada. Vervolgens waren er ontmoetingen met Vice-Premier en Minister van Economische Zaken, Stepan Kubiv, leden van de commissie voor Buitenlandse Zaken van het parlement onder leiding van commissievoorzitter Hanna Hopko en de ondervoorzitter van de commissie voor Justitie, Leonof Yemets. Op 16 juni had de Eerste Kamervoorzitter gesprekken met de Minister van Buitenlandse Zaken, Pavlo Klimkin, en met de President van Oekraïne, Petro Poroshenko.

In de gesprekken stonden de volgende onderwerpen centraal: het Associatieverdrag tussen Oekraïne en de Europese Unie, de visumliberalisatie, de geopolitieke situatie en de ontwikkelingen in het oosten van Oekraïne, de ramp met MH17, de economische betrekkingen tussen Nederland en Oekraïne en de hervormingen op justitieel gebied in Oekraïne.

Oekraïne

- 1 *Bezoek van de Oekraïense President Petro Poroshenko aan de Staten-Generaal op 27 november 2015.*
- 2 *Ontmoeting met de Oekraïense President Petro Poroshenko in Kiev op 16 juni 2016.*

3.2 Inkomende bezoeken

Rwanda

Op dinsdag 6 oktober 2015 bracht President Paul Kagame van de Republiek Rwanda een bezoek aan de Staten-Generaal. De President werd vergezeld door de Rwandese Minister van Buitenlandse Zaken en Samenwerking, Louise Mushikiwabo. Tijdens de ontmoeting werd gesproken over de ontwikkeling van Rwanda. Over de samenwerking met Nederland zei President Kagame dat Nederland na de genocide direct hielp met de ontwikkeling van het land. De President noemde de samenwerking tussen Rwanda en Nederland een betekenisvol partnerschap.

Palestijnse Gebieden

Op 29 oktober 2015 werd in het gebouw van de Eerste Kamer namens de Staten-Generaal een Palestijnse delegatie onder leiding van President Mahmoud Abbas ontvangen. Daarbij waren onder andere ook de Minister van Buitenlandse Zaken, Riad Malki, en de Secretaris Generaal van het uitvoerende comité van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie, Saeb Erakat, aanwezig.

In het gesprek onderstreepte President Abbas de noodzaak van een spoedige vredessluiting tussen Israël en de Palestijnse Gebieden, onder andere vanwege de toenemende problematiek die zich in de regio (Syrië, Irak) voordoet. Eerste Kamervoorzitter Broekers-Knol benadrukte in haar toespraak het belang van een modus vivendi tussen de Palestijnse Gebieden en Israël. Na afloop van het onderhoud met de beide Kamervoorzitters voerde de President een gesprek met leden van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking van de Eerste Kamer en de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer.

Tsjechië

Op 5 november 2015 bracht de Tsjechische Senaatsvoorzitter, Milan Štěch, een bezoek aan de Eerste Kamer. Hij werd ontvangen door de Tweede Ondervoorzitter van de Eerste Kamer, Joris Backer. Onderwerpen van gesprek waren de bilaterale parlementaire betrekkingen en de vluchtelingencrisis. Er werd gerefereerd aan het bezoek van Eerste Kamervoorzitter Broekers-Knol aan Tsjechië in februari 2015 en aan de vergadering van de Association of European Senates die op 22 mei 2015 plaatsvond in de Eerste Kamer. Beide senaatsvoorzitters onderstreepten het belang van contacten en samenwerking tussen senaten.

Hongarije

Van 24 tot en met 26 november 2015 bracht de Voorzitter van het Hongaarse parlement, László Kövér, een officieel bezoek aan het Nederlandse parlement. Hij bezocht de Staten-Generaal op uitnodiging van de Eerste Kamer. Naast de parlamentsvoorzitter bestond de delegatie uit twee parlamentsleden, te weten Katalin Csöbör (Fidesz) en Erzsébet Schmuck (LMP).

Tijdens het bezoek spraken de beide Kamervoorzitters over de betrekkingen tussen de beide parlementen en de migratiecrisis. Aansluitend aan de ontmoeting met de Kamervoorzitter sprak Voorzitter Kövér met Eerste Kamerleden over de huidige meerderheid van de Fidesz-MPSZ alliantie in het Hongaarse parlement, de relatie tussen Hongarije en Rusland, de geschiedenis van immigratie en integratie en over de klimaatconferentie in Parijs.

Oekraïne

Op 27 november 2015 bezoekt de Oekraïense President Petro Poroshenko de Staten-Generaal.

In haar openingstoespraak stond de Voorzitter van de Eerste Kamer stil bij de fragiele veiligheidssituatie in Oekraïne, de verdere ontwikkeling van het land en het raadgevende referendum over het Associatieverdrag tussen de Europese Unie en Oekraïne. President Poroshenko zei het Associatieverdrag tussen de EU en Oekraïne niet te zien als een voorbode voor EU-lidmaatschap. Het verdrag draait voor Oekraïne om vrijheid, verdere economische opening, democratie en mensenrechten, aldus Poroshenko. Ook sprak hij over de verbondenheid tussen de Oekraïense en de Nederlandse bevolking in de nasleep van de ramp met de MH17, verwijzend naar de bloemenzee die enkele dagen na de ramp voor de Nederlandse ambassade in de Oekraïense hoofdstad Kiev lag.

Op 2 maart 2016 bracht de toenmalige voorzitter van het parlement van Oekraïne, Volodymyr Groysman, een bezoek aan de Staten-Generaal. Na een ontmoeting met Eerste Ondervoorzitter van de Eerste Kamer, Anne Flierman, en de Voorzitter van de Tweede Kamer, Khadija Arib, had de Oekraïense parlementsvoorzitter een gesprek met leden van de vaste commissies voor Buitenlandse Zaken van de beide Kamers. Gespreksonderwerpen waren onder meer het raadgevend referendum in Nederland op 6 april 2015 over het EU-associatieverdrag met Oekraïne, de huidige politieke situatie in de Oekraïne en het onderzoek naar de ramp met vlucht MH17.

Tunesië

De Tweede Ondervoorzitter van de Eerste Kamer, Joris Backer, en de Voorzitter van de Tweede Kamer, Khadija Arib, hebben op 3 maart 2016 de minister-president van Tunesië, Habib Essid, ontvangen. Daarbij waren ook de Minister van Cultuur, Sonia M'Barek, en de Minister van Toerisme en Nijverheid, Salma Elloumi Rekik, aanwezig. Vervolgens had de premier een gesprek met leden van de vaste Kamercommissies voor Buitenlandse Zaken van de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. Gespreksthema's waren de ontwikkelingen in Tunesië en de Maghreb, in het bijzonder de transitie naar een democratie, de toekenning van de Nobelprijs voor de Vrede aan samenwerkende Tunesische organisaties en de recente aanslagen.

Roemenië

De Roemeense premier, Dacian Ciolos, werd op 9 maart 2016 ontvangen door de Staten-Generaal. Hij sprak in de Stadhouderskamer van de Tweede Kamer met de beide Kamervoorzitters. Het gesprek ging onder meer over migratie en de vluchtelingen crisis. Vervolgens had de Roemeense premier een gesprek met leden van commissies voor Europese Zaken van de beide Kamers. In dat gesprek ging het naast migratie en de vluchtelingen crisis, onder meer over de Europese grensbewakingsorganisatie Frontex, Roemeense arbeidsmigratie in de Europese Unie in relatie tot de interne markt en rechtsstaatontwikkeling en corruptie in Roemenië.

Verenigde Naties

Op 20 april 2016 ontvingen de beide Kamervoorzitters de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Ban Ki-Moon. Daarna volgde een bijeenkomst met leden van de commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer en de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking van de Eerste Kamer.

Gespreksonderwerpen waren onder meer de rol van de Verenigde Naties in vredesoperaties, waaronder de VN-missie in Mali, waar Nederland aan deelneemt. Verder ging het gesprek over de hervorming van de VN-Veiligheidsraad en de betrokkenheid van de Verenigde Naties bij diplomatieke inspanningen om conflicten in landen als Syrië en Libië te beëindigen.

Zwitserland

Op 30 juni 2016, de laatste dag van het Nederlands Voorzitterschap van de Europese Unie, bezocht de Zwitserse Senaatsvoorzitter, Raphaël Comte, met een delegatie uit de Conseil des Etats, de Eerste Kamer in het kader van zijn werkbezoek aan de Benelux. Hij had een ontmoeting en lunch met Kamervoorzitter Broekers-Knol en Ondervoorzitter van de Eerste Kamer Joris Backer waarna hij bezoek aan het Vredespaleis bracht en hem een cultureel programma werd aangeboden. Gespreksonderwerpen tijdens de ontmoeting waren onder meer referenda, de Britse uittreding uit de Europese Unie en de parlementaire processen in de parlementen van beide landen.

Griekenland

Op 4 juli 2016 ontvingen de beide Kamervoorzitters de President van Griekenland, Prokopios Pavlopoulos en de Minister voor Europese Zaken van Griekenland, Nikolaos Xydakis. Onderwerpen van gesprek waren onder andere het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU, de politieke koers van de EU en de vluchtelingen- en migratiecrisis.

3.3 *Interparlementaire fora*

Conferentie van Parlementsvoorzitters van de Europese Unie

Van 22 tot en met 24 mei 2016 vond in Luxemburg de jaarlijkse conferentie plaats van voorzitters van de nationale parlementen van de lidstaten van de Europese Unie. Uit Nederland namen Voorzitter van de Eerste Kamer Ankie Broekers-Knol en Voorzitter van de Tweede Kamer Khadija Arib aan de conferentie deel. Centrale thema's van de conferentie waren: het beheersen van de migratiestromen, de versterking van de Europese Unie, de rol van de nationale parlementen en de interparlementaire samenwerking en veiligheid voor burgers en handhaving van fundamentele rechten. Aan het eind van de eerste conferentie-dag brachten de parlementsvoorzitters een bezoek aan Groothertog Henri van Luxemburg.

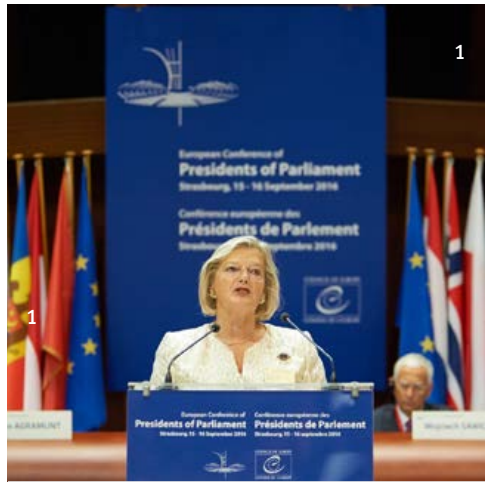
De meeste aandacht op de eerste dag van de conferentie ging uit naar de migrantenstromen binnen de Europese Unie. Een van de keynote speeches over dit onderwerp werd gehouden door de Voorzitter van de Eerste Kamer Ankie Broekers-Knol. In haar toespraak onderstreepte zij het grote belang van solidariteit in de Europese Unie en pleitte zij voor het zoeken naar duurzame oplossingen. Broekers-Knol benadrukte dat een oplossing voor de lange termijn alleen gevonden kan worden in een coherent buitenlands beleid, waarbij de EU helpt bij het aanpakken van grondoorzaken voor migratie.

Voor de eerste keer kregen de voorzitters van het parlement van de lidstaat die het EU-voorzitterschap bekleedt gelegenheid om de parlementaire dimensie van het voorzitterschap te presenteren. De Kamervoorzitters Broekers-Knol en Arib startten hun presentatie met een kort filmpje waarin alle hoogtepunten van de door de Staten-Generaal georganiseerde conferenties voorbij kwamen. Voorzitter van de Eerste Kamer Ankie Broekers-Knol haalde dit filmpje aan als voorbeeld van de innovatieve communicatiemiddelen die het Nederlandse parlement heeft ingezet.

Conferentie van Parlementsvoorzitters Raad van Europa

Naast de conferentie van parlementsvoorzitters uit de EU is er ook een tweejaarlijkse conferentie van voorzitters van nationale parlementen van de landen die lid zijn van de Raad van Europa. Deze conferentie vond plaats in Straatsburg op 15 en 16 september 2016. Vanuit Nederland waren Voorzitter van de Eerste Kamer Ankie Broekers-Knol en Senator Tiny Kox (lid van het dagelijks bestuur van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa) aanwezig.

1

1 Conferentie van Parlementsvoorzitters Raad van Europa op 16 september 2016.

2 Conferentie van Parlementsvoorzitters van de Europese Unie op 22 mei 2016.

3 Werkbezoek van de PACE aan een opvang voor vluchtelingen in Griekenland op 29 mei 2016.

2

3

Gedeelde bezorgdheid over de geopolitieke ontwikkelingen, de terroristische aanslagen, de toenemende stromen van vluchtelingen en migranten en de toenemende uitingen van intolerantie, racisme en haat in uiteenlopende vormen en manifestaties stonden centraal tijdens de bijeenkomst. In haar bijdrage over het onderwerp ‘mobilisering van parlementen tegen haat’ stelde de Voorzitter van de Eerste Kamer dat politici een verantwoordelijkheid hebben een vrije, respectvolle en inclusieve samenleving te bevorderen.

Parlementaire Assemblée van de NAVO

De parlementen uit de 28 lidstaten van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) vergaderden ook dit jaar weer twee keer in plenaire samenstelling in de NAVO Parlementaire Assemblée. De Annual Session vond in 2015 plaats in de Noorse plaats Stavanger. Tijdens deze sessie werd vooral aandacht besteed aan de veiligheidsdreiging en migratiecrises als gevolg van de situatie in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, de bestrijding van terrorisme, de relatie met Rusland en Oekraïne en het partnerschapsbeleid van de NAVO. De *Spring Session* werd in mei 2016 in de Albanese hoofdstad Tirana gehouden. Deze bijeenkomst stond in het teken van de NAVO-top van Warschau, later in het jaar. In een speciale verklaring gaven de NAVO-parlementariërs de top van regeringsleiders die kort daarop in Wales zou worden gehouden, de boodschap mee om vooral onderlinge solidariteit te tonen tegenover de groeiende dreiging vanuit Rusland. Ook bevestigden zij dat de defensie-uitgaven dienen te worden verhoogd in lijn met de afspraken in 2014 tijdens de top van Wales.

Voorts organiseerde de Assemblée in dit parlementaire jaar nog ongeveer 35 kleinschaliger activiteiten in commissieverband, waar een aantal Eerste-Kamerleden aan deelnam. Daaronder waren bezoeken aan de Scandinavische partners van de NAVO, Moldavië, Washington DC en Saoedi-Arabië. Deze activiteiten vormen (naast de reguliere informatievoorziening door de regering) een belangrijke aanvullende bron van informatie voor parlementariërs op het gebied van internationale veiligheid en defensie.

PACE

De delegatie uit Staten-Generaal naar de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa, beter bekend als de Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) heeft ook in 2015 deelgenomen aan de vier deelsessies in januari, april, juni en oktober. De PACE is samengesteld uit 318 volksvertegenwoordigers uit de 47 lidstaten van de Raad van Europa die tezamen 800 miljoen inwoners tellen. Handhaving van de democratie en de mensenrechten en bevordering van de rechtsstaat vormen de kerntaken van de Raad van Europa. Deze Raad zet zich met name in voor de handhaving van mensenrechten en democratie en bevordering van de rechtsstaat in Europa en elders.

De Staten-Generaal hebben een zeer actieve PACE-delegatie van zeven Leden, onder wie vijf Leden vanuit de Eerste Kamer. In het afgelopen parlementaire jaar resulteerde de inzet van deze Kamerleden onder andere in door de Raad aangenomen resoluties, waaronder meerdere resoluties over de vluchtelingenproblematiek, over het Europese migratiebeleid ten aanzien van transitlanden, over de uitdagingen en risico's ten aanzien van vluchtelingen in Griekenland, over de situatie van vluchtelingen en migranten sinds de EU-Turkije afspraak, en over mensenrechten van vluchtelingen en migranten in de Westelijke Balkan, en een resolutie tegen inkomensongelijkheid. Ook namen enkele leden van de Nederlandse delegatie deel aan verkiezingswaarnemingsmissies in Turkije en Oekraïne.

IPU

De Inter-Parlementaire Unie (IPU) is het oudste (opgericht in 1889) en ook grootste (170 leden) overlegforum voor democratisch gekozen parlementen. De IPU stelt zich ten doel bij te dragen aan de parlementaire samenwerking en aan de verankering en versterking van de representatieve democratie. De Nederlandse Groep van de IPU is gedurende de jaren 2014-2017 vertegenwoordigd in het hoogste bestuursorgaan van de IPU; the *Executive Committee*. De twee halfjaarlijkse vergaderingen in Genève en Hanoi stonden voor het grootste deel in het teken van de *Sustainable Development Goals* die zijn vastgesteld tijdens de Klimaatconferentie in december 2015 in Parijs.

ASGP

Parallel aan de IPU vergadert de Association of Secretaries-General of Parliaments (ASGP), de wereldvereniging van Griffiers van parlementen. Thema's die in de vergaderingen van de ASGP aan de orde komen, zijn onder meer: institutioneel communicatiebeleid van parlementen, gemeenschappelijke normen en principes voor rekrutering en loopbaanontwikkeling van parlementaire staf.

Tijdens de conferentie van de ASGP op 25 maart 2016 in Lusaka, Zambia heeft de Griffier van de Eerste Kamer en vice-president van de ASGP Geert Jan Hamilton een presentatie verzorgd over het 200-jarig bestaan van de Staten-Generaal als bicameraal parlement en het communicatiebeleid van het Nederlandse parlement rond dit jubileum.

Parlementaire Assemblée van de OVSE

De Parlementaire Assemblée van de in 1975 opgerichte Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), heeft als doel het bevorderen van parlementaire dialoog over wapenbeheersing, conflictpreventie, herstel van stabiliteit en de *rule of law* in post-conflictgebieden, democratische instituties, mediavrijheid, legitieme verkiezingsprocessen en discriminatie van vrouwen en minderheden. In een bijzondere plenaire vergadering in de zomer van 2015, heeft de OVSE onder het thema 'Helsinki +40', stilgestaan bij de 40e verjaardag van de Slotakte van Helsinki.

De delegatie van de Staten-Generaal naar deze Assemblee, waarin 323 afgevaardigden uit 56 landen zitting hebben, heeft tijdens de plenaire vergaderingen in Helsinki gewezen op het grote belang van het welslagen van de Speciale Monitoring Missie in Oost-Oekraïne, die toeziet op de uitvoering van het Minsk II-akkoord. De delegatie heeft in dat debat, in lijn met een in maart 2015 door de Eerste Kamer aanvaarde motie, gepleit voor het nemen van initiatieven voor erkenning van de internationale rechtspersoonlijkheid van de OVSE teneinde de slagkracht van de organisatie te vergroten en de internationale rechtspositie van haar functionarissen tijdens missies veilig te stellen.

Beneluxparlement

Het Beneluxparlement is het oudste regionale parlementaire samenwerkingsverband binnen de EU en heeft tot taak adviezen uit te brengen aan de regeringen van België, Nederland en Luxemburg op het gebied van economische en grensoverschrijdende samenwerking. Binnen de EU fungeert de Benelux Unie niet zelden als laboratorium voor nieuwe vormen van samenwerking en nieuwe regelgeving. Het parlement wil daarin een adviserende en stimulerende rol spelen. Het parlement telt 49 leden. De Nederlandse delegatie bestaat uit 21 leden, van wie 9 leden afkomstig zijn uit de Eerste Kamer.

Het Beneluxparlement heeft in 2015 de regeringen van de drie landen onder andere opgeroepen tot hechtere samenwerking op het terrein van het toezicht op de bescherming van de privacy en gegevensuitwisseling van gebruikers van moderne media. Een op Benelux-niveau te ontwikkelen samenwerkingsmodel zou als voorbeeld kunnen dienen bij de uitwerking van het EU-voorstel van een verordening op dit terrein. Het Beneluxparlement heeft zich door middel van het houden van hoorzittingen in 2015 verdiept in mogelijkheden tot versterking van de samenwerking tussen de drie landen op het gebied van defensie en op het gebied van het grensoverschrijdende railverkeer.

3

Communicatie en voorlichting

De Eerste Kamer voert een communicatiebeleid dat er op is gericht het werk van de Eerste Kamer zo accuraat mogelijk onder de aandacht van publiek, belangengroepen en media te brengen. Het uitgangspunt is dat niet haar positie als instituut maar haar relevant handelen de Eerste Kamer legitimeert. De Eerste Kamer en haar leden staan midden in de maatschappij, daarom moet zij als instituut ook zichtbaar zijn.

Deelname aan publieke evenementen zoals Open Monumentendag kan hier aan bijdragen. Op zaterdag 12 september 2015 hebben tweeduizend mensen de Eerste Kamer op Open Monumentendag bezocht. Zij konden de Noenzaal en de plenaire vergaderzaal van de Eerste Kamer bezichtigen. Bezoekers konden in de Noenzaal een kijkje nemen bij en hun stem uitbrengen op 26 geselecteerde foto's van de Prinsjesfotoprijs; een onderdeel van het Prinsjesfestival dat mede mogelijk wordt gemaakt door de Eerste Kamer.

Een andere bijzondere gebeurtenis was de 'Dag van de Haagse Geschiedenis'. Deze dag wordt ieder jaar georganiseerd door het Haags Gemeentearchief. Zaterdag 16 april 2016 deed de Eerste Kamer voor het eerst mee aan deze dag. In de plenaire zaal vond twee keer een lezing plaats over '200 jaar parlementair lief en leed'. Daarnaast konden bezoekers onder leiding van een gids een rondleiding krijgen door het gebouw van de Eerste Kamer. Uniek was de mogelijkheid om met een gids de Mauritstoren te beklimmen om zo vanaf het dak een 360-graden blik op Den Haag te kunnen werpen.

Niet alleen via publieke evenementen, maar ook door online informatievoorziening, onderwijsprojecten en doelgericht mediabeleid wordt het werk van de Kamer onder de aandacht gebracht. In het parlementair jaar 2015-2016 speelden communicatie een bijzondere rol bij de viering van het 200-jarig bestaan van de Kamers en bij de parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap. Om die reden worden die twee evenementen hieronder uitgebreid toegelicht.

1. 200 jaar Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal

2015 was een bijzonder jaar voor de Eerste en de Tweede Kamer. Het Nederlandse parlement vierde zijn tweehonderdjarig bestaan. Nadat bij de Grondwet van 1814 de Staten-Generaal als volksvertegenwoordiging waren ingesteld, werd met de herziening van de Grondwet van 24 augustus 1815 het tweekamerstelsel ingevoerd zoals wij dat nog steeds kennen. Sindsdien bestaan de Staten-Generaal uit de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. Aangezien België toen nog deel uit maakte van het Koninkrijk der Nederlanden vergaderden de Staten-Generaal om beurten in Brussel en Den Haag. Om het tweehonderdjarig bestaan luister bij te zetten, organiseerden beide Kamers gedurende een periode van een jaar een groot aantal activiteiten. De activiteiten liepen qua karakter uiteen om zo veel mogelijk doelgroepen te bereiken. Al deze activiteiten vonden op of rondom het Binnenhof plaats.

Bijzondere Verenigde Vergadering

Op 16 oktober 2015 vierden de Staten-Generaal met een Bijzondere Verenigde Vergadering dat op die datum 200 jaar geleden de eerste Verenigde Vergadering van de beide Kamers plaats had in Den Haag. In deze Bijzondere Verenigde Vergadering in het bijzijn van Zijne Majesteit de Koning en vele andere gasten werd enerzijds teruggekeken op de ontwikkelingen van de afgelopen 200 jaar en anderzijds vooruitgeblikt op de komende decennia.

Het terugkijken gebeurde aan de hand van drie speciaal voor deze viering gemaakte filmpjes over belangrijke aspecten uit de afgelopen twee eeuwen: de positie en ontwikkeling van het instituut, Politiek en de burger en Politiek en de overheid; dit alles gezien vanuit het perspectief van het parlement. Wat hebben deze ontwikkelingen betekend voor het functioneren van het parlement en voor individuele Kamerleden? Welke heftige debatten hebben er onderling en met de regering plaatsgevonden? Welke belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen hebben het werk van het parlement beïnvloed? Met historische beelden – bewegend en foto's – trekken twee eeuwen parlement in vogelvlucht voorbij.

In hun speeches gaven de Voorzitter van de Eerste Kamer, de Voorzitter van de Tweede Kamer en de minister-president hun visie op de huidige staat van de parlementaire democratie en de uitdagingen die er liggen voor de toekomst. De bijeenkomst in de Ridderzaal werd opgeluisterd door harpist Remy van Kesteren, het Regazze Quartet, zangeres Karzu, fietskunstenaar Dez Maarssen en singer-songwriter Douwe Bob. Het Residentie Orkest bracht aan het eind van de vergadering het speciaal voor deze gelegenheid gecomponeerde muziekstuk van Johan de Meij 'Hymne voor de Staten-Generaal'. De NOS heeft de gehele viering live uitgezonden.

Lunch in de Grote Kerk

Voorafgaand aan de Bijzondere Verenigde Vergadering vond een lunch voor genodigden plaats in de Grote Kerk in Den Haag. Tijdens deze lunch hebben drie middelbare scholieren de Leden van de Eerste Kamer en Tweede Kamer en leden van het kabinet toegesproken. De scholieren hadden zich via Facebook aangemeld bij de stichting Nederlands Debatinstituut om een boodschap aan het jarige parlement te geven. Het Debatinstituut en de Staten-Generaal kozen uit de aanmeldingen op basis van verhaal en presentatie de drie winnaars. De winnende speeches gingen over de Nederlandse identiteit, onderwijs in sociale vaardigheden en subsidies voor zwembles voor jonge kinderen.

Open Huis

Om het 200-jarig bestaan ook met het bredere publiek te kunnen vieren, hielden de Eerste en Tweede Kamer op vrijdag 9 en zaterdag 10 oktober 2015 Open Huis. Meer dan tienduizend bezoekers kwamen erop af en maakten deze dagen tot een groot succes. Het Plein in Den Haag was voor de gelegenheid omgedoopt tot Statenplein. Tijdens de Open Huisdagen konden bezoekers rondkijken in de gebouwen van de Eerste en Tweede Kamer en de Ridderzaal.

De leden van de Eerste en Tweede Kamer bij de Bijzondere Verenigde Vergadering op 16 oktober 2015.

Daar liepen acteurs rond die bekende figuren uit de parlementaire geschiedenis imiteerden, zoals Van Hogendorp, Thorbecke en Drees. Verder waren er lezingen, debatten en meet & greets met Kamerleden georganiseerd en konden men films en toneelstukken bekijken over het parlement. De feestelijke sfeer werd nog eens vergroot door de vele muzikale optredens van conservatoriumstudenten.

Jubileumboeken

Om het jubileum van de Kamers te markeren zijn er ook twee boeken gepubliceerd: ‘Veelzijdig in deeltijd’ over de Eerste Kamer en ‘In dit huis’ over de Tweede Kamer. In elk van de boeken wordt uitgebreid ingegaan op de politieke en ambtelijke ontwikkelingen in de betreffende Kamer. Het boek ‘Veelzijdig in deeltijd’ zoomt daarbij in op de laatste 25 jaar. Het boek is – geheel uniek – geschreven door medewerkers van de Griffie. Het bevat naast een aantal beschrijvende hoofdstukken over onder meer geschiedenis, politieke ontwikkelingen, internationale activiteiten en beeldvorming ook interviews met (oud-)politici over hun ervaringen in of met de Eerste Kamer.

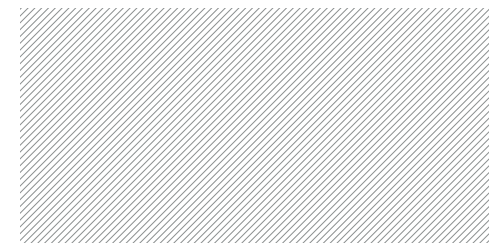
Samen met de Eerste en Tweede Kamer heeft ProDemos een serie lezingen georganiseerd om deze boeken extra onder de aandacht te brengen. Elke lezing ging over een aspect van het werk van de Staten-Generaal dat in de boeken aan de orde werd gesteld: het parlementaire debat; het aanzien van het parlement in de samenleving (de beeldvorming); de relevantie van de architectuur voor het werk van het parlement en de verhouding tussen Eerste en Tweede Kamer. De lezingen werden ingeleid door een schrijver van een van de hoofdstukken uit de boeken en voorzien van een reactie door een (ervarings-)deskundige. Vervolgens was er ruimte voor het publiek om aan het gesprek deel te nemen door middel van vragen of reacties. De lezingen in de Tweede en Eerste Kamer werden bijzonder goed bezocht.

Tentoonstelling, app en website

De Eerste en Tweede Kamer hebben voor het algemene publiek ook een speciale tentoonstelling, app en website ontwikkeld. De tentoonstelling had de titel ‘Voor het Geheele Nederlandsche Volk, 200 jaar Eerste en Tweede Kamer’ en was van september 2015 tot april 2016 te bezichtigen in het gebouw van de Tweede Kamer. De tentoonstelling was interactief en bestond uit meerdere zuilen waar bezoekers via een QR-code werden verwezen naar de app en de website. Hier kon men achterliggende informatie lezen en korte filmpjes bekijken.

De tentoonstelling, app en website gaven een beeld van enkele bijzondere aspecten van 200 jaar Eerste en Tweede Kamer. Wat voor mensen hebben er in en voor de Kamers gewerkt? Waarom zijn de Kamers altijd op het Binnenhof gevestigd gebleven? Wanneer kwamen er camera's in de zaal? En voor wie rollen de Staten-Generaal de rode loper uit?

200 jaar Staten-Generaal

1 *Open Huisdag op 9 oktober 2015.*

2/3 *Bijzondere Verenigde Vergadering op 16 oktober 2015.*

2. *Parlementaire dimensie EU-Voorzitterschap*

Om parlementen in staat te stellen een zo actief mogelijke rol te spelen bij de totstandkoming van Europees beleid is het belangrijk dat parlementariërs uit verschillende lidstaten elkaar snel weten te vinden. Om die reden hebben de Staten-Generaal bij de parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap extra aandacht besteed aan innovatieve communicatie. Ter ondersteuning van de zes conferenties is er niet alleen een website maar ook een app voor iOS en Android ontwikkeld. De app diende twee doelen: informatie geven aan deelnemers en het bevorderen van onderlinge communicatie. De app bood deelnemers de mogelijkheid om alle stukken en praktische informatie op één plaats te raadplegen. Ook programmawijzingen werden direct via de app weergegeven. Aanwezig konden ook contactgegevens van collega- parlementariërs zien en met elkaar in contact komen via een chatfunctie. Om de conferenties van het parlement voor het publiek zo toegankelijk mogelijk te maken, was de app ook te downloaden voor andere geïnteresseerden.

Om de activiteiten van de parlementaire dimensie goed in beeld te brengen, zijn er maar liefst veertien korte filmpjes ontwikkeld. Om deelnemers te enthousiasmeren om zich aan te melden voor de conferenties is er een promotiefilm gemaakt. Daarnaast werden alle conferentiedagen afgesloten met een korte sfeerimpressie van de dag. 24 uur daarna werd er een uitgebreidere filmimpressie van enkele minuten gepubliceerd. De parlementaire dimensie werd medio juli afgesloten met een algemene overzichtsfilm, waarin alle hoogtepunten voorbij kwamen.

Al dit filmmateriaal werd (samen met uitgebreid fotomateriaal) gepubliceerd op social media. De twee kanalen die hiervoor werden gebruikt, waren Twitter en Flickr. Zo konden deelnemers en geïnteresseerden makkelijk het materiaal en hun eigen ervaringen van de conferenties met elkaar delen.

3. *Eerste Kamer online*

Debat gemist

Sinds 27 juli 2015 is het mogelijk om plenaire debatten of delen daarvan via de website van de Eerste Kamer terug te kijken. Deze Debat Gemist-functionaliteit is geheel geïntegreerd in het woordelijk verslag (stenogram) van de plenaire debatten. Het is mogelijk om alle debatten sinds 9 juni 2015 (de start van de huidige zittingsperiode) terug te kijken. In het komende parlementaire jaar zullen de functionaliteiten nog verder worden uitgebreid.

Aanpassingen camerasysteem

In het kerstreces 2015-2016 is het camerasysteem in de plenaire zaal geüpgraded. De nog overgebleven oude SD-camera's zijn vervangen door HD camera's zodat het totale beeldsignaal geüpgraded kon worden naar HD kwaliteit. Ook heeft de Voorzitter van de Eerste Kamer de beschikking gekregen over een touchscreen-systeem waarmee zij de sprekers het woord kan geven en ook de spreektijden kan beheren. De nieuwe camera's worden vervolgens geheel automatisch bediend op basis van voorgeprogrammeerde shots.

Parlementaire activiteiten

Op de website van de Eerste Kamer zijn sinds 9 juni 2015 alle parlementaire activiteiten van de Kamerleden terug te vinden. Het overzicht van de parlementaire activiteiten per Kamerlid bevat niet alleen eventuele moties, maar ook inbrengen uit commissies, plenaire bijdragen, schriftelijke vragen, toezeggingen en (werk)bezoeken. Daarnaast is ook het stemgedrag per Kamerlid en per fractie inzichtelijk gemaakt.

4. Onderwijsprojecten

De Derde Kamer

De Eerste en Tweede Kamer brengen sinds 2005 een gratis lesprogramma uit voor groep zeven en acht van het basis-onderwijs. Dit programma heet 'De Derde Kamer' en wordt ieder jaar door vijf à zesduizend scholen aangevraagd.

In het parlementair jaar 2015-2016 hebben de Kamers in het kader van hun 200-jarige jubileum een speciale digiles ontwikkeld voor het digitale bord in de klas. Deze les biedt de informatie op een speelse manier aan, waarna quizvragen worden gesteld om de kennis bij de leerlingen te testen. Door de modulaire opbouw kan de docent zelf bepalen hoeveel tijd er aan de digitale les wordt besteed. Als invalshoek werd gekozen voor het perspectief van een kind: Hoe was het om 200 jaar geleden 12 jaar te zijn? Hoe zag je leven er toen uit? Als rode draad werden wetten gekozen die direct invloed hadden op het leven van de kinderen.

De Derde Kamer heeft er sinds begin 2016 een nieuwe partner bij. De Tweede Kamer heeft haar uitvoerende taken in het project overgedragen aan ProDemos, Huis voor democratie en rechtstaat. Dit nieuwe samenwerkingsverband is aangegrepen om het lesmateriaal grondig tegen het licht te houden. Het resultaat hiervan is dat de koffertjes en boekjes in een nieuw jasje zijn gestoken en er meer ruimte is gemaakt voor extra opdrachten in de vorm van spelletjes.

Voortgezet onderwijs

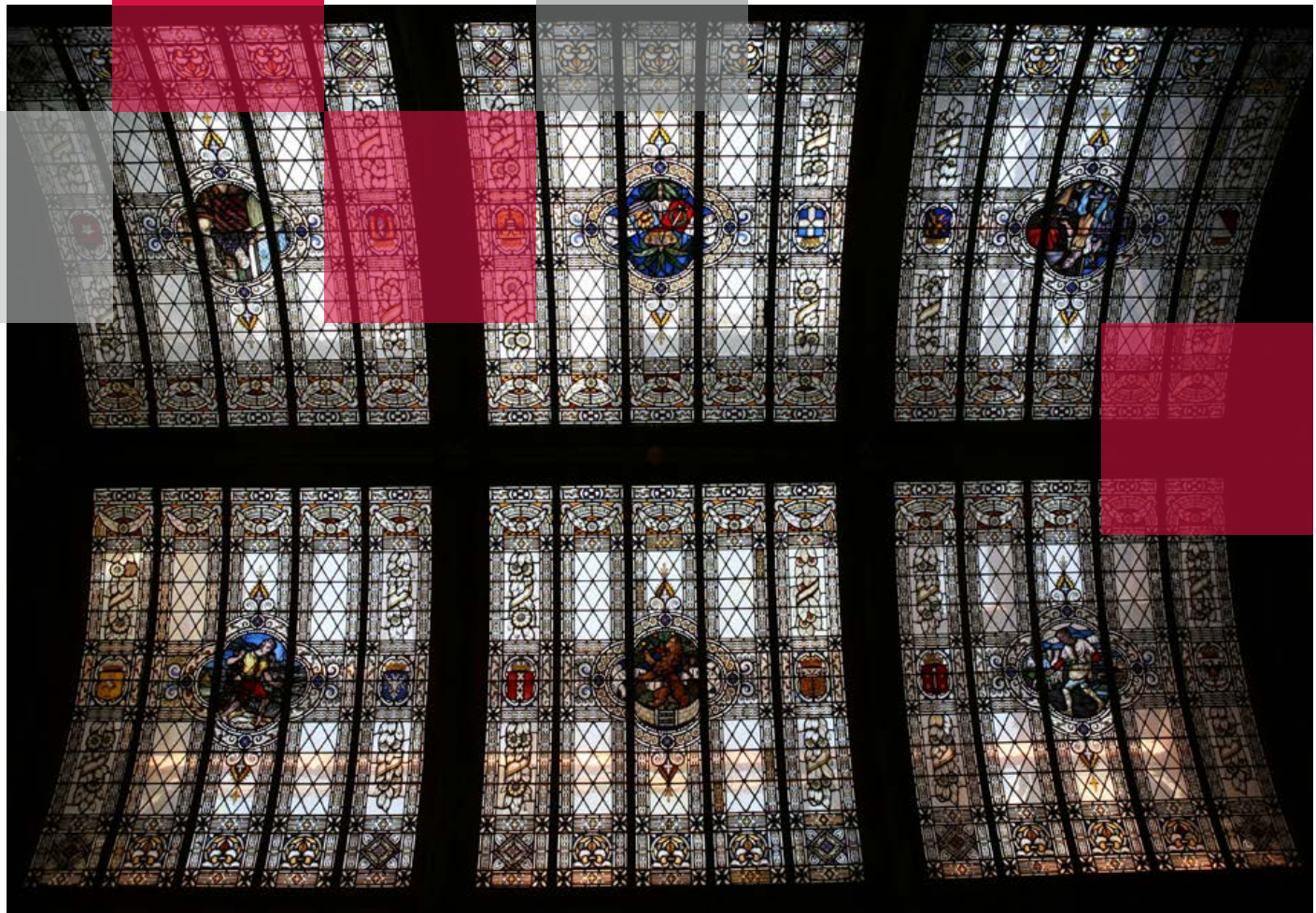
Naast het programma De Derde Kamer biedt de Eerste Kamer ook onderwijsmateriaal aan dat speciaal is ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. Op de speciale onderwijswebsite vinden scholieren informatie over de Eerste Kamer in tekst en beeld dat gebruikt kan worden voor werkstukken.

Om ook de leerlingen van het voortgezet onderwijs te betrekken bij de viering van het 200-jarig bestaan van beide Kamers heeft het projectteam 200-jaar samen met ProDemos de ‘Toekomstwijzer’ ontwikkeld. De Toekomstwijzer bestond uit vier grote panelen die opgesteld werden in de Statenpassage van de Tweede Kamer met daarop de vraag: “Hoe zie jij de toekomst van de Eerste en de Tweede Kamer”. De leerlingen konden door het plakken van een groene of rode sticker bij de verschillende stellingen hun mening geven over de vier toekomst scenario’s: meer macht naar Brussel, of naar de minister-president of naar het parlement of naar de burger. Honderden scholieren werden op deze manier gemotiveerd om na te denken over de toekomst van de Staten-Generaal. De bonte verzameling aan stickers op het bord zorgde ervoor dat de passanten in de Statenpassage konden zien welke stellingen de voorkeur hadden van de scholieren: blijft alles bij hetzelfde of komt er meer directe democratie?

4

Bijlagen

1. Samenstelling fracties 2015-2016

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Klip-Martin, drs. T.
vanaf 12 juli 2016

Oomen-Ruijten,
M.G.H.C.

Pijlman, drs. H.J.

Hattem, A.W.J.A. van

Broekers-Knol, mr. A.
(Voorzitter Eerste Kamer)

Knip, drs. M.A.J.

Atsma, J.J.

Rij, mr. M.L.A. van

Prast, prof. dr. H.M.

Kok, mr. C.J.

Bruijn, prof. dr. J.A.

Krikke, P.C.

Bijsterveld, prof. dr. S.C. van

Rombouts, mr. dr. A.G.J.M.

Rinnooy Kan, prof. dr. A.H.G.

Kops, A.

Duthler, mr. dr. A.W.

Schaap, prof. dr. ing. S.

Brinkman, mr. drs. L.C.
(fractievoorzitter)

de Vries-Leggedoor, G.
(fractiesecretaris)

Schaper, prof. drs. H.A.

Markuszower, mr. G.

de Grave, mr. F.H.G.

Schouwenaar, mr. J.M.

Flierman, dr. A.H.
(eerste Ondervoorzitter Eerste Kamer)

Schnabel, prof. dr. P.

Popken LL.M., G.J.F.
Gedurende haar zwangerschapsverlof van 8 september 2015 tot 29 december 2015 werd zij vervangen door P. van Dijk

Hermans, drs. L.M.L.H.A.
(fractievoorzitter tot 3 november 2015)

Swagerman, mr. B.J.
tot 12 juli 2016

Hoekstra, mr. W.B.

Backer, jhr. mr. J.P.
(tweede Ondervoorzitter Eerste Kamer, fractiesecretaris)

Stienen MA, drs. C.P.W.J.

Strien, ir. drs. G.A. van
(vice-fractievoorzitter)

Huijbregts-Schiedon, W.H.
(vice-fractievoorzitter)

Ven, mr. M.P.M. van de
(fractiesecretaris)

Kesteren, mr. N.J.J. van

Bredenoord, dr. A.L.

Weerdenburg, mr. V.D.D. van

Jorritsma-Lebbink, A.
(fractievoorzitter vanaf 3 november 2015)

Knapen, dr. H.P.M.

Engels, prof. mr. J.W.M.
(vice-fractievoorzitter)

Dercksen, R.G.J.

Kappen, generaal-majoor der Mariniers (b.d.), F.E. van

Martens, drs. M.J.Th.

de Graaf, mr. Th.C.
(fractievoorzitter)

Faber-van de Klashorst, M.H.M.
(fractievoorzitter)

SP (9 zetels)

Ruers, mr. dr. R.F.

Sent, prof. dr. E.M.

ChristenUnie
(3 zetels)

SGP (2 zetels)

Apeldoorn,
dr. E.B. van

Wezel EMOc, mr. A.M.T.

Verheijen, drs. L.H.J.

Bikker, mr. M.H.
(fractiesecretaris)
Gedurende haar zwangerschapsverlof van 13 september 2016 tot januari 2017 werd zij vervangen door Dr. H.H. Sietsma MPA

van Dijk, mr. D.J.H.
(vice-fractievoorzitter)

Don, H.M.

PvdA (8 zetels)

Vreeman, dr. R.L.

Ester, dr. P. (Peter)
(vice-fractievoorzitter)

Schalk, P.
(fractievoorzitter)

Elzinga, A.

Barth, drs. M.A.M.
(fractievoorzitter)

GroenLinks
(4 zetels)

Kuiper, prof. dr. R.
(fractievoorzitter)

50PLUS
(2 zetels)

Gerkens, A.M.V.
(fractiesecretaris)

Beuving, mr. dr. J.
(fractiesecretaris)

Ganzevoort,
prof. dr. R.R.

PvdD (2 zetels)

Nagel, J.G.
(fractievoorzitter)

Köhler, F.

Nooren, drs. J.E.A.M.

Lintmeijer, drs.
F.C.W.C.

Koffeman, drs. N.K.
(fractievoorzitter)

Rooijen, drs. M.J. van

Kox, M.J.M.
(fractievoorzitter)

Postema, drs. A.

Strik, mr. dr. M.H.A.
(fractievoorzitter)

Teunissen, drs. Ch.

OSF (1 zetels)

Meijer, M.P.

Schrijver, prof. mr. N.J.
(vice-fractievoorzitter)

Vos, ir. M.B.
(fractiesecretaris)

Hoeve, drs. H. ten
(fractievoorzitter)

3. Commissies

Vaste commissies

[Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis der Koningin \(BZK/AZ\)](#)

[Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking \(BDO\)](#)

[Economische Zaken \(EZ\)](#)

[Europese Zaken \(EUZA\)](#)

[Financiën \(Fin.\)](#)

[Immigratie & Asiel / JBZ-Raad \(I&A/JBZ\)](#)

[Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening \(IMRO\)](#)

[Koninkrijksrelaties \(KOREL\)](#)

[Onderwijs, Cultuur en Wetenschap \(OCW\)](#)

[Sociale Zaken en Werkgelegenheid \(SZW\)](#)

[Verzoekschriften](#)

[Veiligheid en Justitie \(V&J\)](#)

[Volksgezondheid, Welzijn en Sport \(VWS\)](#)

Bijzondere commissies in het kader van de parlementaire dimensie van het EU-Voorzitterschap

[Politieke voorbereidingsgroep IPC Artikel 13](#)

[Politieke voorbereidingsgroep IPC COSAC](#)

[Politieke voorbereidingsgroep IPC Energie](#)

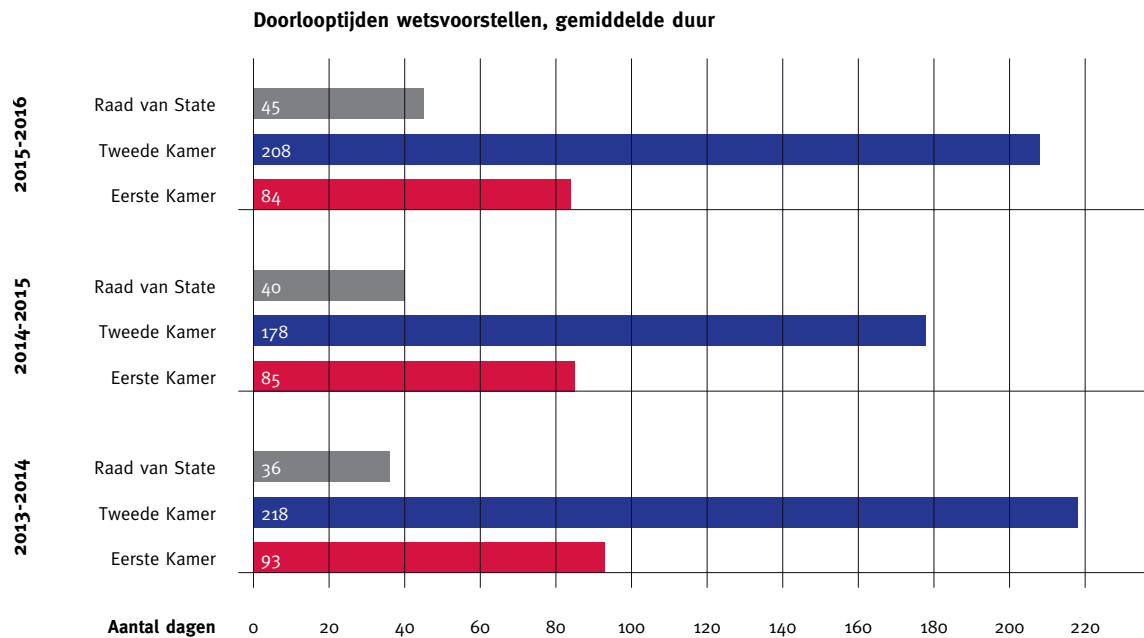
[Politieke voorbereidingsgroep IPC GBVB](#)

[Politieke voorbereidingsgroep IPC Mensenhandel](#)

3. Eerste Kamer in cijfers

Doorlooptijden wetsvoorstellen

In het wetgevingsproces kunnen onder meer de volgende fasen worden onderscheiden: adviesaanvraag bij de Raad van State, behandeling in de Tweede Kamer, behandeling in de Eerste Kamer en het tijdsverloop tot publicatie van de wet. In onderstaande tabel is per fase de minimale en maximale doorlooptijd in dagen weergegeven.

	Gemiddelde duur			Minimale duur			Maximale duur		
	2015-2016	2014-2015	2013-2014	2015-2016	2014-2015	2013-2014	2015-2016	2014-2015	2013-2014
Raad van State	45	40	36	2	3	2	232	232	219
Tweede Kamer	208	178	218	7	8	6	5647	2276	2849
Eerste Kamer	84	85	93	5	12	5	882	1204	1092

De gemiddelde doorlooptijd van een wetsvoorstel in de Eerste Kamer bedroeg 84 dagen. De Eerste Kamer handelde de helft van de wetsvoorstellen binnen 40 dagen af en 90% binnen 187 dagen.

Gebruik van bevoegdheden in de Eerste Kamer

Moties, schriftelijke vragen, interpellaties, novelles

Vergaderjaar	2015-2016	2014-2015	2013-2014	2012-2013	2011-2012
Schriftelijke vragen	11	9	7	6	12
Interpellaties	0	1	0	0	1
Novelles	5	1	3	2	1

Behandelde wetsvoorstellen 2015-2016

	2015-2016	2014-2015	2013-2014
Totaal aantal wetsvoorstellen behandeld (incl. begrotingsvoorstellen)	321	323	245
- Aantal initiatiefwetsvoorstellen	13	12	12
Totaal aantal wetsvoorstellen afgehandeld	235*	223**	201***
- Aangenomen	232	219	201
- Verworpen	2	3	0
Aantal hamerstukken	172	172	131
- Waarvan eerst schriftelijk voorbereid door commissies	24	35	26
Aantal wetsvoorstellen schriftelijk voorbereid door commissies	78	80	87
Aantal wetsvoorstellen plenair behandeld	63	51	70

* Wetsvoorstel Eigen bijdrage voor verblijf in een justitiële inrichting is ingetrokken op 18 februari 2016.

** Wetsvoorstel Wijziging van de Kaderwet adviescolleges houdende vermindering van het maximum aantal leden is ingetrokken op 1 mei 2015.

*** Er zijn in het parlementair jaar 2013-2014 vier wetsvoorstellen ingetrokken.

Behandelde Europese voorstellen

Aantal/type Europees voorstel	2015-2016			2014-2015		
	Geagendeerd in vakcommissies	Overleg met de regering	Sub. bezwaar	Geagendeerd in vakcommissies	Overleg met de regering	Sub. bezwaar
Richtlijnen	15	11	0	2	1	0
Mededelingen, adviezen en aanbevelingen	18	9	0	15	11	0
Besluiten	4	3	0	1	1	0
Verordeningen	23	15	0	6	4	0
Overig	3	2	1	1	0	0
Europese dossiers geagendeerd in commissies	63	40	1	26	17	0

Colofon

Dit is een uitgave van de
Eerste Kamer der Staten-Generaal

Ontwerp en vormgeving
Corps ontwerpers
www.corps.com

Fotografie
Hans Kouwenhoven

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20017, 2500 EA Den Haag
Binnenhof 22, 2513 AA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

internet www.eerstekamer.nl
www.europapoort.nl
www.staten-generaal.nl

e-mail postbus@eerstekamer.nl
twitter @EersteKamer